REVISTA CULTULUI MOZAIC

Nr. 341

15 MARTIE 1975

Anul XX • NISAN 5735 • 12 pagini, 1 leu

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA : BUCUREȘTI, STR. SF. VINERI 9 — TELEFON 15.50.90

MESAJUL DE PESAH 5735

adresat de Eminența Sa d. Șef rabin dr. MOSES ROSEN credincioșilor mozaici din Republica Socialistă România

Iubiți frați și surori,

Epopeea libertății răsună iarăși inlăuntrul căminelor noastre. Îngălbenitele file ale străvechii Hagada, povestind exodul din sclavia de acum patru mii de ani, dau grai celor mai nobile năzuințe ale contemporaneității. Cîntecele ei tradiționale le intonăm din nou, adunați în jurul mesei de Seder și printr-însele evocăm nu numai eliberarea din Egiptul de altădată, ci toate dezrobirile pe care omenirea le-a împlinit și pe care luptă să le împlinească.

Prăznuim, oare, în seara aceasta de Pesah numai o minune dumnezeiască ? Ar insemna să ciuntim din măreția, din uriașa însemnătate a acestei zile festive, dacă am reduce-o numai la atît.

Pesah-ul depășește cadrul național, trece dincolo de cel religios și se situează pe planul umanității întregi, ca întruchipare a celei dintîi victorii a sclavilor împotriva impilatorilor.

Nu numai robii evrei, ci și frații lor egipteni, toți obidiții și umiliții pămîntului află, în noaptea aceasta, un mare și invincibil adevăr : că lanțurile robiei pot fi sfărîmate. Spre a putea stăpîni cu biciul satrapilor pe spinarea propriului popor, despoții aveau nevoie de diversiunea, eterna diversiune antisemită. Ei incitau la genocid, ațîțau la ură, împroșcau cu veninul calomniei, căutau vicleșuguri unelteau, însă nu izbuteau să-și mobilizeze propriul norod în jurul formulelor de dușmănie și crimă. Nu de jos, din rîndul truditorilor, ci de sus, din cabinetele faraonice, venea chemarea la exterminare fizică sau spirituală. Nicăieri nu găsim vreun text biblic care să mărturisească despre vreo urmă de conflict între evrei și poporul alături de care trăiesc. Acesta din urmă era la fel de înrobit, căci de pe atunci era axiomatic că „nu poate fi liber un popor care asuprește un altul". Dimpotrivă. Robii erau și au rămas înfrățiți, indiferent cărei seminții aparțineau sau cărei forțe divine se închinau ; erau sortiți aceluiași destin, aveau același dușman, sufereau din cauza aceluiași nemilos implilator. עבודה קשה, Muncă grea, muncă umilitoare, care amărăște viața „וימררו את חייהם", din care n-au văzut nici un folos pentru ei și poporul lor: o astfel de muncă e aceea a omului sau poporului redus la condiția sclaviei, înhămat la jugul exploatării. Ei n-au clădit case pentru familiile lor, ci ערי מסכנות לפרעה „cetăți de aprovizionare pentru Faraon". (Ieșirea, I—II). N-au plătit dări menite a contribui la îmbunătățirea vieții poporului lor וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם s-au pus asupra lor perceptori de dări, „spre a-i chinui prin cele ce aveau de îndurat." (ibid.)

În noaptea aceasta se prăbușește tirania ! Itinerariul umanității nu cunoaște cale întoarsă.

De atunci, noi n-am uitat victoria ce am repurtat-o în această noapte, chiar dacă nenumărați au fost despoții care s-au aruncat asupră-ne, îmbrăcînd diverse veșminte, întrebuințînd felurite lozinci, recurgînd la arme noi din arsenalul calomniilor antisemite. De atunci, am luptat, am sîngerat, ne-am jertfit mereu pe altarul libertății umane. De atunci nu numai odată pe an, de Pesah, ci în fiecare zi, ימי חייך — הימים și în fiecare noapte, כל ימי חייך — הלילות, în viața noastră cotidiană, העולם הזה și în cea a idealurilor mesianice להביא לימות המשיח, ideea de libertate a rămas însăși rațiunea noastră de a fi.

Iată pentru ce masa în jurul căreia ne așezăm în această seară se numește Seder, adică ordine :e o masă care vestește vremurile în care haosul va înceta, în care o ordine a dreptății și a libertății va domni pe acest pămînt.

Iată pentru ce noaptea aceasta se numește ליל שמורים „noapte de veghe", căci veghem mereu, și această veghe este sfîntă, căci e însăși a lui Dumnezeu, a Aceluia care e שומר ישראל „cel ce veghează asupra lui Israel". Veghem ca libertatea cucerită să nu fie smulsă de nici un despot, veghem ca cele ce s-au întîmplat, dramele fără de număr ce le-am străbătut, să nu se mai repete, veghem ca să nu mai fim robii nimănui.

Iată pentru ce ultimul verset din Hagada ne vorbește despre ואתא הקב"ה ושחט למלאך המות „venirea lui Dumnezeu care va nimici îngerul morții". Hagada, povestea unui calvar fără de seamăn, epopeea unui eroism unic, ne oțelește credința că „îngerul morții" nu-și va mai fîlfîi negrele sale aripi asupra umanității întregi, că cele mai nobile idealuri ale noastre și ale tuturor popoarelor se vor împlini și că prăznui-vor Seder, ospățul vieții, toți, oamenii, toate noroadele.

Binecuvîntați fiți cu toții, iubiți frați și surori ,credincioși ai Torei care se numește ח־י־ר — libertate ; אל תקרי חרות אלא חירות binecuvîntați fiți cu toții cei ce învățați slova cea sfîntă care a scris, pentru pri ma oară, cronica luptei pentru libertate ; binecuvîntați fiți în munca voastră, în căminele voastre, în idealurile și năzuințele voastre.

Cu tradiționala urare
HAG KASER VESAMEIAH !
Dr. MOSES ROSEN
Șef-rabinul cultului mozaic
Președintele Federației Comunităților Evreiești (M)
din Republica Socialistă România

Plecarea în străinătate a Eminenței Sale d. Șef rabin și a d-nei dr. Rosen

În ziua de 9 martie a.c. d. Șef rabin și d-na dr. Rosen au plecat în Elveția, unde Eminența Sa va lua parte la ședința consiliului de conducere a Joint-ului, în vederea stabilirii bugetului acțiunii de asistență pe anul 1975.

Pe aeroportul internațional Otopeni au venit să conducă d-nii : *Daniel Segal*, președinte și *Martin Băluș*, vicepreședintele Comunității evreilor din București ; prim-rabin *I. M. Marilus*, președinți de temple și sinagogi, funcționari ai F.C.E. și Comunității bucureștene etc.

Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen ales deputat în Marea Adunare Națională

La alegerile din 9 martie a.c. Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a fost reales deputat în Marea Adunare Națională.

*

În preajma alegerilor, Eminența Sa a avut întîlniri cu alegătorii din circumscripția electorală nr. 5 din Capitală, unde a candidat. În ziua de 3 martie a.c., în Sala tineretului din str. Turturele, a avut loc o adunare publică în cadrul căreia cetățenii și-au exprimat adeziunea deplină față de programul cuprins în Manifestul Frontului Unității Socialiste, hotărîrea de a-și da votul candidaților F.U.S.

Două măsuri ale timpului

Atunci cînd Moșe a fost chemat să îndeplinească misiunea lui măreață și grea — eliberarea evreilor din sclavie — Domnul nu a spus nimic cu privire la termenul precis al acestei eliberări. În acel imens deșert, în momentul chemării divine, două priorități, două țeluri se impuneau : pregătirea lui Moșe pentru misiunea lui și actul însuși de eliberare a poporului.

În geneza iudaismului, timpul a fost întotdeauna luat în considerare. „La anul pe vremea aceasta am să vin pe la tine și Sara va avea un fiu !" (Geneza 18—14). Timpul este reprezentat aici cu ajutorul a două expresii : „lamoed", *timp fixat de Domnul și* „eit haia", *aceiași perioadă sau același timp al anului. Acest atribut al timpului a fost pus în evidență pentru a marca destinul personal al lui Avraam. și al Sarei, cu toate că acest destin devine istoric o dată cu dezvoltarea monoteismului acestui prim cuplu evreiesc. Mai înainte însă, în timpul unui somn profund, cînd se simțea cuprins de întuneric și înfricoșare, Avraam avusese o revelație, „...Și atunci a zis Domnul către Avraam : Să știi bine că urmașii tăi vor pribegi în pămînt străin, unde vor fi robiți și apăsați patru sute de ani" (Geneza 15—12,13).*

Timpul fixat pentru șederea poporului evreu în Mițraim este deci evocat. Trebuie ca Avraam să fie legat de acest viitor al cărui început se va realiza în cea de-a patra generație a sa (după moartea lui Iosef, stră-nepotul său).

Cum am subliniat, în timpul revelației tufișului care ardea, Domnul n-a dezvăluit lui Moșe durata luptei pentru ieșirea din robie. Alte dimensiuni se prezentau : 1. Participarea directă a providențe divine („Iată, strigătele lui Israel au ajuns pînă la mine, și eu am văzut suferințele ce le indurau") 2. Rolul lui Moșe în lupta pentru ieșirea din sclavie („Acum du-te, te voi trimite la Farao și vei scoate din Mițraim poporul meu") 3. Intrarea poporului evreu ca entitate distinctă pe scena istoriei.

Cu toate că inexistentă în termeni expliciți, dimensiunea timpului este prezentă aci. Pentru a ilustra mai bine această dimensiune vom recurge la evocarea unei mici povestiri talmudice. Un înțelept a întrebat o fetiță de la țară care este drumul cel mai lesnicios pentru a ajunge la orașul apropiat. Fetița a răspuns : „Există două drumuri-unul este scurt și

Sederul și pregătirile de Pesah, gravură germană din anul 1748.

lung, celelalt este lung și scurt". Înțeleptul s-a enervat și a întors spatele fetiței... Dar, după puțin timp, a înțeles că micuța il îndrumase foarte bine. Drumul scurt și lung era cel care ducea repede la oraș, însă erai nevoit apoi să traversezi o grădină mare, ceea ce îți lua încă o bună bucată de timp. Drumul lung și scurt era cel mai îndepărtat, dar te ducea direct în inima orașului.

Cele două noțiuni ale timpului „scurt și lung" se loveau unul de altul, fără însă a se înlătura unul pe altul, pentru a atinge un țel precis și prețios : ieșirea.

Timpul luptei pe care au dus-o Moșe și Aron părea a fi scurt, dar el s-a prelungit. Inima lui Farao s-a îndîrjit din ce în ce mai mult, cu toate promisiunile făcute lui Moșe. Timpul era scurt și lung... Scurt, pentru că se știa că eliberarea va surveni cu orice preț. Lung, pentru că trebuia să se arate opresorilor că Domnul și profetul Său aveau la dispoziție un inepuizabil izvor de mijloace pentru a înfrînge forța asupritorilor ce se credea nelimitată. Timpul era lung — în mod necesar prelungit — pentru a permite poporului evreu să creadă fără limite în libertatea sa și să se regăsească spre a-și redobîndi identitatea pierdută în anii de împilare și suferințe. Timpul lung trebuia, de asemenea, să permită prescrierea și celebrarea sărbătorii de Pesah. Fapt de necrezut ! Totul cerea grabă, căci în orice moment Farao putea să revină asupra promisiunii sale de eliberare. Cu toate acestea Domnul le-a spus lui Moșe și Aron : „Luna aceasta să vă fie începutul lunilor, să vă fie întîia între lunile anului. Spune dar la toată obș-

(Continuare în pag. III-a)

Noul președinte al comunității evreiești din Moscova

Cu prilejul sărbătorii de Purim 5735, Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a primit o călduroasă scrisoare de felicitare din partea oCmunității evreilor din Moscova.

Cu acest prilej s-a comunicat alegerea unui nou președinte al acestei comunități, în persoana d-lui M. Tandeitnik (Moșe ben Efraim Hacohen).

Transmitem noului președinte al Comunității evreilor din Moscova urări frățești de succes în îndeplinirea misiunii sale sfinte.

EUGEN RELGIS OCTOGENAR

Ce prodigioasă activitate pe tărîmul culturii — sub semnul universalităţii şi al păcii, al umanismului — a desfăşurat acest scriitor, care împlineşte acum 80 de ani de viaţă. O viaţă cheltuită, cum scrie el undeva, cu *„setea sufletului, foamea inimii şi insomnia cugetului"...!*

Răsfoiesc bogatul fişier al operei sale de la Biblioteca Academiei Române şi dau de primele volume: *Triumful Nefiinţei* (Fantezii, Iaşi, 1913), de placheta cu poeme şi „15 desemne de autor" (Buc. 1915), de romanele de introspecţie *Petru Arbore* (3 vol. Buc., 1924) şi *Glasuri în surdină* (1927), acesta din urmă avînd ca motto cuvintele lui Beethoven: „Prin pătimire la bucurie" — apoi numeroasele volume de eseuri, critică şi studii sociale, — toate gravitînd în jurul preocupărilor sale de o viaţă. Dau de volumele cu interviuri şi călătorii: *Popasuri la mari europeni* (1945), *Zece capitale* (1946), găsesc revistele pe care le-a fondat şi cărora le-a dat aceleaşi titluri grăitoare: *Umanitatea* (care apare la Iaşi, în 1920, cu colaborarea lui T. Arghezi, F. Aderca, Petre Andrei, Ion Barbu, Andrei Branişte (Tudor Teodorescu-Branişte), B. Fundoianu, C. I. Parhon, Al. Philippide, Ionel Teodoreanu, Ion Vinea, A. Dominic, I. Peltz, Steuerman-Rodion, Tudor Vianu. Împreună cu Ion Pas figurează la conducere, pe frontispiciul revistei *Cugetul liber* (care apare de la 1 noiembrie 1927 pînă în august 1928) şi în paginile căreia semnează Gala Galactiion, Panait Istrati, Lotar Rădăceanu, Barbu Lăzăreanu.

A treia revistă de sub conducerea sa se numea *Umanitarismul*, din care apar 20 de numere (iulie 1928-iunie 1930). În ce priveşte prezenţa sa în celelalte publicaţii ale epocii, *„Dicţionarul de pseudonime şi criptonime ale scriitorilor şi publicaţiilor români"* de Mihail Straje (Editura Meridiane, Buc., 1973), enumeră în dreptul numelui lui Eugen Relgis aproape toate publicaţiile democrate ce au apărut în perioada dintre cele două războaie mondiale.

După 1944, colaborează la *Era Nouă* şi *Libertatea*.

Munca sa de traducător din limba germană e la fel de preţioasă, de fecundă. Eugen Relgis a privit totdeauna umanitatea ca un tot, asemenea unui arhitect care înalţă un grandios edificiu şi îl con-

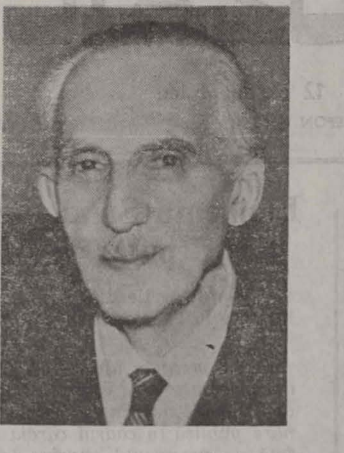

templă în perspectiva ansamblului, al întregului. Să nu uităm că a absolvit şcoala de arhitectură... De altfel a şi scris, în ziarele de dinaintea primului război mondial, articole tratînd despre specificul naţional în arhitectură şi despre nevoia construirii de locuinţe muncitoreşti (în *Dimineaţa, Rampa* şi *Opinia*).

„Exasperat de acele ziduri mute ale limbilor necunoscute", el a militat pentru o limbă internaţională (esperanto), dar, mai practic, s-a înhămat şi la truda de a traduce în româneşte un filozof ca *Nietzsche*, un biograf ca *Emil Ludwig*, un scriitor ca *Ştefan Zweig*, un romancier ca *Jacob Wasserman*. În această delicată trudă de a găsi echivalente româneşti unor texte din altă limbă, Eugen Relgis s-a simţit — ca de altfel în toată viaţa lui de gîndire şi acţiune — un cetăţean al universului... El scrie: *„Cînd Dumnezeu a amestecat limbile noroadelor care au vrut să înalţe pînă la dînsul turnul aroganţei şi dominaţiei pămîntene, el le-a trimis un semn al puterii veşnice — care e unitară în armonia ei cosmică..."*

Firav, suferind de surditate (romanul său autobiografic apare tradus în franceză, în 1939 sub titlul *Miron le sourd* — cu un Cuvînt înainte de Ştefan Zweig şi o introducere de Philéas Lebesque), Eugen Relgis a funcţionatani de-a rîndul ca buna căruia conferenţiau oameni de seamă ai epocii.

În cartea sa de eseuri *Coloane printre ruini — probleme de conştiinţă* (Buc., 1921), la capitolul „Revizuiri de expresii", el scria: *„N-am timp!..."* Cu expresia aceasta ne sărăcim, ne nimicim chiar, adevăratul timp de care dispunem. Căci timpul îl avem numai pentru ceea ce voim, putem şi trebuie să săvîrşim. Putem spune că existenţa lucrurilor atîrnă de timpul de care „dispunem" pentru ele... De-am putea închide infinităţile vitale în nesfîrşitul Timp, mărginit de sărmanul om într-un timp social, zorit şi nemilos!" (pag. 200).

Şi Eugen Relgis a reuşit să capteze, în opera sa, „infinităţi vitale" care l-au purtat pînă în creştetul acestor 80 de ani de viaţă rodnică.

*

S-a născut la Piatra Neamţ şi imaginea frumosului oraş de munte al Moldovei o va evoca cu *„Depărtările albastru înceţoşate, cu profilurile vag suprapuse ale Ceahlăului"...*, cu lunca Bistriţei, cu Cernegura care *„se înalţă spre cer, cu pieptul ei stufos: pădure cu picioarele stîncoase înfipte în albia răcoritoare"*. ...*„Cînd plecam de la liceu, mă abăteam şi eu cîteodată prin uliţa din poalele Cozlei, spre sinagoga de mai multe ori centenară, pe jumătate îngropată, scundă ca un bordei din basme — dar sala de rugăciune părea sporită de miragiile credinţei... Lîngă străvechea sinagogă din poalele Cozlei am poposit pentru cea din urmă oară, în 1911, odată cu cortegiul, unit într-o jale mută care ducea pe bunicul meu spre locaşul de veci..."* (Strămoşul sau *„David gugumanul"*, *Cugetul liber*, An I, Nr. 7, iunie 1928).

E acelaşi bunic, pe care Eugen Relgis il va evoca odată cu amintirea tatălui, în poezia *Lîngă un mormînt*, datată Bucureşti 1939. Această frumoasă poezie, de o pătrunzătoare rezonanţă, a fost tipărită în volumul *Ultime poeme* (*„Biblioteca Evreiască"*, Bucureşti 1941) — apărut în 1967, în traducere, cu titlul *„Ultimos poemas, version castellana"* de Pablo R. Troise, în Uruguay, la Montevideo — unde trăieşte octogenarul poet, din anul 1947.

Editura în care a apărut se numeşte *Ediciones „Humanidad"*... Poetul n-a uitat emblema sa preferată şi, bineînţeles, nici profesia sa de credinţă. Ea răsună, ca un leit-motiv, în poezia amintită în, întreaga sa creaţie.

ANGHEL CORBEANU

A 90-A NAVĂ

Pavilionul românesc a fost arborat pe cea de-a 90-a navă intrată în dotarea flotei maritime comerciale. Este vorba de cargoul „Olăneşti", de 7500 tdw, construit la Şantierul naval Galaţi. Numai în primele 45 de zile ale acestui an au fost înmatriculate în registrele navale ale României patru noi vase specializate în transportul mărfurilor.

„GRANULIT"

Specialiştii din domeniul construcţiilor folosesc, pentru prima dată în ţară, un înlocuitor al balastului şi nisipului-granulitul. Elementele de construcţie care au la bază granulitul sînt mult mai uşoare, în comparaţie cu cele care au în compoziţie balast şi nisip. Faţă de procedeul clasic, se obţine o economie de circa 20 la sută la consumul de oţel-beton şi de ciment. În plus, prin proprietăţile sale, granulitul permite turnarea betoanelor fără întrerupere, ceeace permite scurtarea termenelor de execuţie a construcţiilor.

SALONUL CĂRŢII

În sala Dalles din Bucureşti a fost organizat cel de-al V-lea Salon naţional al cărţii. Cele peste 3000 de exponate au oferit o privire sugestivă asupra vastei activităţi editoriale din România. În anul 1974 au apărut peste 4000 de titluri, într-un tiraj de peste 60 milioane de exemplare. Cartea în limbile naţionalităţilor conlocuitoare, bogat reprezentată, reflectă încă o dată condiţiile de deplină egalitate de care se bucură manifestarea personalităţii creatoare a tuturor cetăţenilor ţării, fără deosebire de naţionalitate.

TRANSPORTUL URBAN

În anul în curs reţeaua transportului urban românesc va cunoaşte o dezvoltare remarcabilă. Parcul de autovehicule pe ansamblul centrelor urbane va spori cu încă 1600 autobuze, 150 troleibuze, 50 trenuri de tramvaie şi 1000 de autotaximetre din producţie internă. La acestea se vor adăoga un important număr de autobuze de foarte mare capacitate provenite din import. Se prevede creşterea capacităţii de trasport cu 15 la sută în comparaţie cu anul 1974.

CREDITE PENTRU LOCUINŢE

În scopul sprijinirii unui număr crescînd de cetăţeni în vederea construirii de apartamente proprietate personală sau a cumpărării locuinţelor pe care le deţin cu chirie din fondul locativ de stat, Casa de Economii şi Consemnaţiuni va acorda în acest an credite în valoare de 9,2 miilarde lei. Cu sprijinul statului în credite şi execuţie, se vor construi în 1975 peste 48 000 de apartamente proprietate personală.

INSTITUT

În apropierea Piteştiului se construieşte o adevărată staţie-pliot a viitorului: Institutul pentru tehnologii nucleare. Acest mare şi ultramodern complex de cercetare ştiinţifică va cuprinde numeroase laboratoare, instalaţii importante de cercetări şi încercări tehnologice, construcţii auxiliare, o colonie de locuinţe pentru personalul Institutului.

„Le Monde" despre un roman inspirat de viaţa lui Maimonide

În editura pariziană Le Seuil a apărut romanul lui Herbert Le Porrier „Medicul din Cordova", inspirat din viaţa străluciului erudit talmudist şi om de ştiinţă din secolul al XII-lea Moise ben Maimon-Maimonide. Ziarul „Le Monde" consacră acestei apariţii o amplă prezentare, sub titlul „Aşa a vorbit Maimonide..." şi sub semnătura lui Raymond Jean. Reproducem din această prezentare:

Maimonide? O figură în acelaşi timp monumentală şi ciudată în constelaţia gîndirii şi a ştiinţei. L-am numit pe Moise ben Maimon, denumit şi Abou Amram ibn Abd Allah, cunoscut mai ales ca Maimonide, supranumit de scolasticii creştini Vulturul sinagogii, născut la Cordova în 1135, medic şi filozof evreu.

Cum l-a întîlnit contemporanul nostru, medicul Herbert La Porrier, pe celebrul medic din Cordova celui de-al XII-lea secol? Preumblîndu-se într-o zi prin capitala andaluză şi traversînd vechiul cartier evreiesc — Juderia — el a văzut în mijlocul unei mici pieţe inundată de flori, bustul unui personaj cu privirea de vultur: Maimonide, căruia oraşul natal îi aducea un tardiv omagiu. De ce a făcut Porrier din Maimonide un personaj de roman? Răspunsul îl găsim în însuşi conţinutul şi maniera de creaţie a acestei cărţi, scrisă în spritul unei tradiţii literare vii. Prin reconstituirea locurilor şi monumentelor privilegiate ale istoriei, sau mai precis ale civilizaţiei, o personalitate de geniu ne exprimă, reînvie pentru noi timpul şi epoca sa, ne dă o lecţie etern valabilă de morală, de înţelepciune, de observaţie critică şi de artă de a trăi.

Momentul şi locul alese aci sînt realmente excepţionale. Andaluzia şi, mai ales, Cordova secolului al XII-lea erau un centru de înfloritoare civilizaţie. În oraş, cartierul evreiesc, cu tumultul şi culorile sale: „Iată Juderia, cu străzile drepte, acoperite cu plăci din piatră gris. Mulţime de oameni păşesc grăbiţi cu un mers suplu, strecurîndu-se adesea printre căruţe şi catîri de povară. La fiecare colţ răsună zgomotul sacadat al războaielor de ţesut, loviturile înăbuşite ale ciocanelor care modelează cuprul, ţiuitul foalelor forjei, hîrşîitul răzuitoarelor dogarilor".

Dincolo de Cordova bazinul mediteranian se întinde în toată splendoarea lui. Marea, care l-a purtat adesea pe Maimonide, din peregrinare în război şi din război în exil, la Toledo, la Almeria, la Fez, la Akko (anticul Saint Jean-d'Acre), la Alexandria, la Fostat unde şi-a scris memoriile.

Peregrinări aproape nesfîrşite. Destin măreţ şi straniu al unui om născut totuşi pentru studiu perpetuu şi viaţă sedentară. Fiu al judecătorului Maimon, model de rigoare şi de integritate, martor al vieţii comunităţilor evreieşti ale timpului său; discipol al lui Averroes, căruia îi schiţează, de altfel, un strălucit portret; elev al doctorului Avensole, care îl învaţă anatomia şi arta bisturiului; adolescent trăind în casa unchiului său, Joad, care îi insuflă fervoarea credinţei, Maimonide trăieşte în mijlocul unei societăţi cu oameni mărunţi şi personalităţi deosebite, în mijlocul unei explozii de grădini şi jeturi de apă, unde parfumul portocalilor se amestecă cu mirosul cărnii, într-un echilibru instabil de voluptate şi de cruzime.

Dar Cordova adolescenţei se estompează repede şi lasă locul descoperirii Marocului, Galileei sau Egiptului. În cursul peregrinărilor, Maimonide continuă să muncească, să reflecteze, să se desăvîrşească în arta medicinei şi să atingă culmi ale filozofiei, aşa cum o face în „Ghidul rătăciţilor", lucrare unică în genul ei, care a fecundat filozofia occidentală, înainte de Descartes, înainte de Leibniz.

Aici, în acest roman al lui Porrier, Maimonide ne vorbeşte, îşi istoriseşte viaţa. Interesul, marele interes al acestei cărţi, stă în faptul că auzim glasul unui mare om, glasul său limpede, drept, senin. Se întîmplă foarte rar ca înţelepciunea şi sensibilitatea să se împletească atît de strîns şi de armonios într-o singură voce. Raţiunea reuşitei portretului viu făcut de medicul-scriitor eruditului din Cordova, stă, poate, în faptul că Maimonide nu vorbeşte în gol, ci se adresează unui interlocutor, unui discipol, unui fidel de departe, care nu este altul decît foarte atentul autor-cititor sorbindu-i şirul gîndurilor înaripate şi profunde: „Tu, care ai fost elevul meu şi care mi-ai devenit profesor, în îndepărtata ta Provence sălbatică, te conjur să păstrezi în profunzimile inimii tale revelaţiile pe care ţi le voi face". Această apropiere, de la suflet la suflet, acest dinamism al cuvîntului înţeles şi împărtăşit care străbate textul, dă cărţii lui Porrier o vibraţie şi o căldură deosebite.

Romancierul — căci avem, fără îndoială, în faţa un excelent roman — şi-a luat toate libertăţile şi, în acelaşi timp, toate garanţiile pe care i le permitea genul.

Foarte bine pregătit în domeniul istoriei epocii respective, folosind cu abilitate şi chiar cu măiestrie citate şi descrieri ale vremii, reţinînd fapte sugestive, el a reuşit să dea în fiecare moment un continuu elan ficţiunii, sprijinindu-se solid pe realitate. Romanul său este în acelaşi timp real şi plin de imaginaţie. Imaginaţie care constă, înainte de toate, în a reconstitui un univers, culorile sale, decorurile sale, peisajele sale. Dar, mai ales forţa imaginaţiei de a se proiecta — căci aceasta este, fără îndoială cheia cărţii — într-un om de geniu, în reacţiile şi limbajul unui om care a trăit într-o altă epocă, îndepărtată, dramele vieţii şi ale morţii, contradicţiile păcii şi violenţei, problemele ştiinţei şi ale comunicării cu semenii. Această transpunere, această experienţă impune o lucidă gîndire critică. Filozofia lui Maimonide? O prezintă el însuşi: „Ea este foarte simplă şi decurge, în mod firesc din teoria mea. Ea constă în a menţine sau a replasa persoana umană în situaţia de echilibru, într-un mediu sănătos, a o proteja împotriva turpitudinilor altor oameni, a o pune în gardă împotriva dereglărilor de tot felul".

Herbert Le Porrier a reuşit să scrie o carte bună ale cărei aparente efecte de „distanţare" ne readuc la multe din întrebările ce ni le punem ca oameni ai secolului nostru.

Evreii din Luxemburg

Anuarul evreiesc american ediția 1974, care cuprinde date mai recente despre populația evreiască din lume, relevă, printre altele, că în Luxemburg trăiesc actualmente 1000 de evrei.

Nu există indicii cu privire la data stabilirii primelor familii evreiești în Marele Ducat de Luxemburg. Cele mai vechi documente care atestă existența lor pe acele meleaguri datează din anul 1276. În tot cursul evului mediu, evreii au trăit într-un gheto, avînd o stradă evreiască, un cimitir și o sinagogă. Ulterior, se pare că cimitirul a fost scos din uz, căci la începutul secolului al XIX-lea, evreii din Luxemburg își înhumau morții la Freudenburg, în Lorena.

În anul 1370, Wenzel, duce de Brabant și Luxemburg, a expulzat populația evreiască din țară, unde s-au întors abia peste 50—60 de ani. În timpul cît ducatul a fost sub stăpînirea spaniolilor, adică de la 1555 și pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, se pare că evreii — cu excepția unor marani — au ocolit Luxemburgul.

În 1830, cînd Marele ducat de Luxemburg a devenit independent, comunitatea evreiască, care pînă atunci ținea de consistoriul din Treves și de cel din Maestricht, a devenit de sine stătătoare. A luat ființă un rabinat, primul deținător al jețului rabinic din Luxemburg fiind dr. Samuel Hirsch. În 1894 s-au construit noi sinagogi în orașele Luxemburg și Esek.

Comunități evreiești mai există, în afară de Luxemburg și Esek la Ettelbrück, Grevenmacher, Esch și Medernach, iar cîteva grupuri de evrei trăiesc în localități rurale.

Anticul oraș Dan...

În anticul oraș Dan sau cum e denumit în Biblie, Laiș, a luat sfîrșit cel de-al șaselea sezon de săpături arheologice. Zona orașului descoperită aici făcea parte din zidul care a fost ridicat de Jerobea, care s-a răzvrătit împotriva regelui Solomon și a fost proclamat cel dintîi conducător al triburilor nordice. Această parte a orașului fusese un important centru al vieții publice și religioase. A fost descoperită o estradă pe care se afla fie tronul regal, fie o statuie divină. În cele patru colțuri ale podiumului se află suporturi de coloane care susțineau, probabil, un baldachin al tronului. Întregul dispozitiv corespunde descrierii biblice. În această regiune au fost descoperite vase din perioada miceniană, datînd din secolul al XIV-lea î.e.n. precum și cosmetice, lămpi pentru arderea uleiurilor, veselă, de unde se poate trage concluzia despre existența unor strînse relații economice între Iudeea antică și celelalte țări din epoca amintită.

Album

Pictorul și graficianul Benn a expus în saloanele Cercului Cultural din Paris un număr de 110 acuarele inspirate din „Cîntarea cîntărilor". Artistul a lucrat la această „serie tematică" timp de 17 ani. Cele 110 acuarele urmează să apară într-un album special ce va fi editat în 1000 de exemplare.

meridione

Urmașii lui Diego de Padilla

Întocmai ca în alte țări ale Americii de sud, primii evrei care s-au stabilit în Argentina au fost marani, sperînd să scape de persecuțiile religioase. Speranțele acestea, se știe, nu s-au vădit justificate. Și în cazul Argentinei, primele documente care atestă o prezență evreiască sînt sentințele pronunțate de tribunale inchizitoriale. Cea dintîi victimă evreiască a inchiziției pe meleagurile argentiniene a fost Diego de Padilla, condamnat de un tribunal inchizitorial la Mendoza, în anul 1579. Arhivele inchiziției din perioada imediat următoare relevă desfășurarea unor procese în care au fost implicați aproape 100 de marani. Cercetări efectuate sub auspiciile centrului de studii iudaice de pe lîngă Universidad Nacional del Litoral, indică existența, la sfîrșitul secolului al XVI-lea, a unui număr de circa 200 de familii evreiești.

În primele decenii ale secolului al XVII-lea, s-au stabilit la Buenos Aires și Mendoza un grup masiv de coloniști portughezi proveniți din Brazilia. Printre aceștia se afla un important număr de evrei — după unele surse, circa 400 de familii — care s-au adaptat repede în circuitul social și economic, Din rîndurile lor, merită a fi amintit maranul Francisco de Vittoria, om de vastă cultură și, în același timp, pionier al industriei argentiniene. El a înființat, în anii 1622 și 1635, primele fabrici de zahăr și de postav din Argentina iar către sfîrșitul vieții a fost administrator general comunal (primar) la Tucuman.

Numărul evreilor, majoritate marani, nu a crescut în secolul al XVIII-lea. Potrivit unor date din anul 1795 trăiau pe atunci în Argentina 750 de familii evreiești. Din rîndurile lor s-au remarcat participanți activi la luptele pentru independența țării. În cronicile timpului este citat tînărul general evreu Luis Brie, care a jucat un rol important în victoria obținută în bătălia de la Caseros din anul 1852 de armatele generalului Urquiza, erou al războiului pentru independență. În rîndurile armatei argentiniene în războiul din Paraguay și așa numita „campanie din deșert" au luptat 52 de ofițeri evrei. În aceiași perioadă, de afirmare a independenței argentiniene, inginerul explorator Iulius Popper originar din România, s-a remarcat ca unul dintre pionierii colonizării sudului țării ; explorările sale au jucat un rol important în procesul de cunoaștere și valorificare a unor întinse zone ale Argentinei.

Aproximativ din aceiași perioadă, mai precis din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, datează și primele indicii de viață comunitară. Cea dintîi căsătorie religioasă evreiască, recunoscută în mod oficial, a fost efectuată în mai 1860, ea fiind autorizată printr-o hotărîre a Tribunalului Suprem. Marani care și-au afirmat credința străbună, evrei proveniți din Anglia, Franța și Germania — în total 400 de familii — au constituit în octombrie 1862 Congregația Evreiască din Republica Argentina, prima entitate comunitară evreiască de pe meleaguri argentiniene.

Începutul secolului actual a fost marcat printr-o succesiune de evenimente care au dus la dezvoltarea vieții comunitare. O dată cu sosirea unor grupuri de evrei din Europa și din Orientul Apropiat, au fost constituite noi comunități. În 1901 lua ființă la Tucuman comunitatea sefardă a evreilor proveniți din Maroc. Doi ani mai tîrziu era constituită la Mendoza Comunitatea sefardă latină care grupa la început 100 de familii provenite din Europa occidentală și căreia i s-au alăturat ceva mai tîrziu numeroase familii venite din Turcia, Cipru, Siria. În 1911 era constituită la Cordoba cea dintîi comunitate askenază, grupînd circa o sută de familii provenite din Europa răsăriteană.

Ceea ce a caracterizat în mod deosebit viața obștei evreiești din Argentina în primele două decenii ale secolului nostru a fost crearea unor comunități în mediul rural. O primă colonie agricolă evreiască a fost înființată în anul 1899 în provincia Santa Fe. Ea s-a dezvoltat repede, transformîndu-se într-o mare așezare rurală denumită Moiseville. Marea majoritate a ceor veniți între anii 1900—1920 din țările Europei răsăritene s-au stabilit în colonii agricole al căror număr se ridica în anul 1924 la 28, cu o suprafață de 650 000 de hectare, reprezentînd aproape 3 la sută din terenurile cultivate ale țării la acea dată. Aceste așezări agricole au adus — cum remarcă în a sa „Privire panoramică asupra dezvoltării economiei argentiniene" Manuel Fernandez — „o contribuție dintre cele mai active și mai importante la dezvoltarea agriculturii argentiniene și la introducerea unor metode eficiente de cultură agricolă".

În perioada dintre cele două războaie mondiale noi grupuri de coreligionari, în special din Europa, s-au stabilit în Argentina. Această perioadă, de creștere numerică remarcabilă a comunităților, a coincis cu dezvoltarea vieții comunitare și cu crearea unui șir de instituții comunitare. Amintim, printre acestea. Asociația Mutuală Evreiască din Argentina, organizată după modelul organizațiilor de asistență din sînul comunităților din Europa răsăriteană, Delegația Asociațiilor Evreiești din Argentina, reunind toate instituțiile culturale evreiești, „Uniunea Lumina Eternă" care grupa instituțiile de educație religioasă ale tuturor comunităților, indiferent de rit, „Asociația comunităților sefarde" etc. Întreagă această viață instituțională reflecta continuitatea iudaică în sînul comunităților din Argentina.

Actualmente se apreciază că obștea din Argentina numără circa 500 000 de membri. Ea este cea mai mare din America de sud și una din comunitățile mari din lume. Cele patru comunități din Buenos Aires — Comunitatea askenază centrală. Comunitatea sefarzilor originari din Europa răsăriteană. Comunitatea sefarzilor originari din Maroc și Comunitatea sefarzilor originari din țările arabe — numără circa 90 000 de familii cu aproximativ 350 000 de persoane. Alți 150 000 de coreligionari formează comunități în diferite orașe din provincie, dintre care cele mai importante sînt : Rosario (15 000 de membri), Cordoba (10 000) Santa Fe y La Plata (9000), Tucuman (7000), Bahia Blanca (7000), Mendoza y Mar del Plata (6000), Parana (5000), Resistencia (3000), Moisesville y Rivera (3000), Corrientes y Salta (2500). Aproape 20 000 de coreligionari trăiesc în micile comunități din așezările agricole.

În rîndul comunităților pulsează o bogată viață religioasă. În întreaga țară funcționează 72 de sinagogi. Principalul lăcaș de rugăciune din Buenos Aires, Templo de la calle Libertad, construit în anul 1862 este unul din cele mai impunătoare ediifcii de acest gen din America de sud.

Creat în anul 1970, Comitetul Sinagogilor din Argentina se preocupă de întreținerea lăcașurilor de rugăciune și de întreaga viață spirituală-religioasă desfășurată în această arie. La Tucuman funcționează. Seminarul rabinic Latino-american unde sînt pregătiți rabini și deservenți de cult. În cadrul Seminarului teologic care a fost înființat în 1973 la Buenos Aires sînt ținute cicluri de prelegeri pe teme privind viața religioasă evreiască, talmudul și halaha.

Interesului obștei pentru cultura iudaică, pentru literatura idiș și ebraică, îi răspund instituții comunitare specializate. Institutul de studii iudaice „Hamidrașa haivrit" din Cordoba desfășoară o activitate laborioasă de promovare a valorilor spirituale evreiești. În cadrul acestei instituții ca și în cadrul Institutului evreo-argentinian de cultură, care funcționează la Buenos Aires, sînt organizate cursuri de un an și de doi ani pe teme de istorie a evreilor, filozofie iudaică, limbă și literatură ebraică. În același cadru se desfășoară simpozioane, prelegeri, seri literare. Cercurile culturale „Hefeț Haim", existente în principalele comunități au ca principală arie de activitate cursurile de limba ebraică și idiș. „Centrul de cultură evreiască" al celor trei comunități sefarde din capitala argentiniană se preocupă de organizarea manifestărilor artistice și culturale menite să promoveze literatura și arta evreiască. În cadrul acestui centru își desfășoară activitatea două formații de teatru idiș de amatori, două coruri, o formație de muzică de cameră și o orchestră simfonică.

Sub egida Federației Comunităților Evreiești din Republica Argentina se desfășoară o bogată activitate editorială. În editura Acervo Cultural din Buenos Aires a fost publicată ediția bilingvă (ebraică — spaniolă) a Talmudului din Babilon. O ediție similară, bilingvă, a Pentateuhului a apărut în aceiași editură în anul 1974. Tot anul trecut au apărut ultimele două volume din seria operelor complete de Șalom Alehem, în idiș. Un eveniment editorial în viața obștei, l-a constituit începerea publicării, în cursul anului trecut, sub egida „Institutului de studii iudaice" a două colecții pe temele „Pagini din istoria comunităților evreiești în America latină" și „Mari figuri ale iudaismului".

A devenit tradițională, organizarea în fiecare an, în luna iulie, în sala mare a Clubului cultural „Las Heras" din capitala argentiniană a „Expoziției cărții evreiești din America latină". În domeniul acesta de cultură — al cărții evreiești — este de remarcat faptul că biblioteca Centrului de Studii Iudaice din Buenos Aires, cu un fond de aproape 300 000 de lucrări pe teme de iudaistică, este cea mai mare instituție de acest gen din America de sud. Inaugurată în anul 1971, biblioteca „Jose Mendelson" din Rosario posedă una din cele mai bogate colecții de lucrări pe teme de muzicologie evreiască.

În Argentina apar două cotidiene în limba idiș — „Idische Zeitung" și „Die Presse" — precum și o revistă lunară idiș, „Davke", dedicată problemelor de filozofie iudaică. Apar, de asemenea, două publicații săptămînale în limba spaniolă, „Mundo Hebreea" și „La Luz", ambele editate de comunitățile sefarde din Buenos Aires.

IRAN : Și aici evreii pregătesc matzot de Pesah

DOUĂ MĂSURI ALE TIMPULUI

(Urmare din pag I-a)

tea fiilor lui Israel că în ziua a zecea a lunii acesteia să-și ia fiecare din capii de familie un miel, cîte un miel de familie să luați fiecare..." (Exodul 12—1,3). Astfel, era timp pentru decretarea sărbătorii, pentru reunirea întregii obști și pentru prăznuirea Pesah-ului întîia oară în istoria evreilor, și aceasta în țara unde erau încă sclavi.

Dar, pe de altă parte, fiii lui Israel erau grăbiți, trăiau într-o stare de înfrigurare și alarmă. Timpul devenea limitat, deci scurt. „Să aveți coapsele încinse, încălțămintea în picioare și toiegele în mîinile voastre..." (Exodul 12,11). Astfel a trebuit ca, în vederea drumului lung și greu, pîinea să fie coaptă în marea grabă, pîine nedospită ,pîinea grabei.

Așadar, toate dimensiunile timpului au lucrat în armonie pentru eliberarea din sclavie : timpul nefixat, timpul lung și timpul scurt.

CARNET

DRUM PRINTRE PORTOCALI

După Așdod încep plantațiile de portocali. Le-am privit prin parbrizul mașinii care rula grăbit pe banda de beton a șoselii. Era început de februarie, dar aici iarna e un anotimp abstract, o sugestie îndepărtată a calendarului. Cerul de smarald care se contopește la orizont cu smaraldul mării, covorul verde al cîmpiei, lumina transparentă a peisajului — cît de îndepărtate și ireale par în acest decor viforoasele ierni ale copilăriei...

Rulăm în mare viteză pe banda de beton a șoselii, care înaintează grăbită parcă și ea spre sud, dealungul litoralului, printre pardesuri, plantații de portocali și lămii. Le văzusem, tot din goana mașinii, în drumul de la aeroport. Însoțitorii mei au ținut chiar să-mi atragă atenția asupra lor, ca și cum ar fi fost cu putință să rămîi orb înaintea lor. Erau aceeași lămii și portocali frumoși, cu podoaba lor de aur vegetal pe crengi. E vremea culesului; delicatele fructe sclipesc pe ramurile pe care le bănuiesc elastice, frunzele sînt de un verde-albastru greu, întunecat, portocalele par globuri de aur, lămiile, replica, reflexul lor palid. Peisajul e o sărbătoare a privirii, dar spre a fi deplină ar fi trebuit să cobor, să strivesc între degete o frunză și să-i aspir parfumul delicat, să țin îndelung în palmă unul din aceste globuri de aur.

Da, Călinescu avea dreptate: fructele acestea au misiunea de a redeștepta în noi nevoia de liniște și de muncă voioasă. Îmi amintesc că articolul subtilului cărturar a apărut pe la începutul anului 1946, cînd după o absență îndelungantă, la București reapăruseră primele portocale. Evenimentul a fost salutat ca un simbol, ca un semn că lungul drum prin bezna războiului a luat sfîrșit, că zorile unui ev nou s-au ivit în lume... O navă a spart lin valurile și s-a întors încărcată cu fructe toride. Faptul a fost aclamat călduros de scriitor, care s-a destăinuit: „Am luat și eu o portocală, am desfăcut-o și, mai mult decît am mîncat-o, m-am desfătat de parfumul ei, de mult refuzat. Atunci m-am simțit mai bun, mai înțelegător și mi-am zis: Nu! Nu mai este război. Nu ne mai trebuie războaie!“

Acestea le-a scris G. Călinescu într-un ceas de cumpănă, cînd un ev de lacrimi și de sînge lua sfîrșit și altul de speranțe începea. Un sfert de veac mai tîrziu, un alt scriitor român, și el seismograf sensibil al epocii, mărturisea și el simțămintele ce-i inspiră acest radios fruct solar. „Eu, unul, de cîte ori m-am aflat într-o țară sudică, nu mi-am putut înfrîna pornirea de a le culege cu mîna mea, direct de pe crengi...“

Dar noi, demult, în tîrgul copilăriei, cînd în prima zi de Pesah primeam în dar o portocală, o singură portocală, nu simțeam oare nevoia s-o ținem tandru și îndelung în palmă, să-i simțim căldura și rotunjimea, să ne desfătăm cu mirosul ei încîntător mai înainte de a o despuia de coaja catifelată? Această unică portocală era mult mai mult decît un fruct oarecare, pe care-l cumperi de la negustorul din colț. Din anii cei mai fragezi, portocala a fost pentru noi un simbol, un mesajer al tărîmurilor depărtate, al visului și speranței de la capătul iernii...

Anii au trecut, tîrgul copilăriei a rămas definitiv în urmă, acum mă aflu aici, mîine voi fi în altă parte, dar cît de bine înțeleg și acum aceste simțăminte delicate. Și cît de potrivit este simbolul pentru aceste fructe, crescute în pardesurile ce se înșiră de-o parte și de alta a panglicii de beton. Nu știu, nu am avut prilejul să aflu cum sînt alte oranjerii ale sudului, dar mi s-a încrustat adînc și definitiv în memorie ceea ce, cu cîteva zile mai înainte, îmi spusese un om de pe aceste locuri. Vizitasem așezarea lui, aflată ceva mai la nord, și-mi exprimasem admirația pentru grădina verde și umbroasă. Omul m-a ascultat zîmbitor iar cînd am terminat mi-a răspuns:

— Da, e plăcut la noi... Dar știi cum se sădește aici un pom?

Nu știam, pe atunci nu știam încă.

— Spre a sădi un pom, perforăm mai întîi pămîntul stîncos cu ciocanul pneumatic, apoi facem o plombă din pămînt fertil, adus anume. Apoi tragem țeava prin care apa va ajunge la rădăcina pomului și abia după asta sădim puietul. Așa a fost sădit fiecare pom și fiecare arbore de aici...

Portocalele aurii se pîrguiesc în lumina domoală de februarie, aroma lămiilor coapte se insinuează prin capitonajul mașinii. „Peste cîteva săptămîni, cînd pardesurile vor fi în floare, îmi spun însoțitorii, pe șosea e un parfum deadreptul amețitor“. Iar toată această frumusețe nu este un dar al naturii, ci rodul trudei tenace, perseverente, a omului. Nimic nu a crescut aici de la sine, fiecare pom, fiecare floare, fiecare fir de iarbă au fost impuse deșertului nisipos și arid. Ștergîndu-și cu palma lată sudoarea de pe față, oamenii au stăvilit proliferarea săbatecă a cactușilor țepoși și răi, au răbdat de sete și au asanat mlaștinile, au adus apa în deșert, au fixat dunele mișcătoare și au înălțat orașe, au cioplit stîncile ascuțite ale litoralului creind porturi ospitaliere — Așdod, pe care l-am lăsat adineaori în urmă, e unul dintre ele — au sădit pardesuri, grădini de lămii și portocali, de care ochii nu se satură.

Trecem prin Așkelon, unul din orașele vechi ale lumii. E orașul lui Șimșon, viteazul biblic, care a și pierit aici împreună cu dușmanii săi, prăvălind într-o ultimă și supremă încordare, stîlpii templului lui Dagon. Undeva, pe aproape, se află localitatea Gat, orașul lui Goliat, cel pe care David l-a biruit într-o luptă inegală. Să fie oare o simplă coincidență, sau e seva acestui pămînt care face să se ivească asemenea oameni?

...Cîndva un rege semeț a pus să fie înălțate la Așkelon palate luxoase, cadru semeț pentru o existență frivolă și fastuoasă. Moara timpului a măcinat de mult semețele ziduri, vînturile iuți ale deșertului au amestecat pulberea lor cu nisipul țărmului. Herodes, semețul rege, e și el de multe veacuri praf și pulbere. Pulberea a redevenit pulbere, eterne sînt doar ideile, aspirația omului către înălțimi. Eterne sînt valurile mării, care vuiesc albastre și neostoite, întocmai ca pe vremea lui Șimșon, Goliat și Herodes. Eternă e nevoie omului de a trăi în pace, de a-și dura o casă care să-i fie cămin primitor, de a sădi un pom, care să-l hrănească și să-l ocrotească de arșiță. Și ce altceva decît expresia acestei aspirații eterne și profund umane sînt pardesurile, aromitoarele grădini de lămii și portocali ce le-am lăsat în urmă, casele albe de la Așkelon, pe care le zărim prin perdeaua albăstrie a înserării, căsuțele de țară, resfirate printre pinii și chiparoșii sudului?

VICTOR RUSU

Admirație și mîndrie

Domnul dr. Reuven Feuerstein, directorul Institutului de psihologie infantilă din cadrul Institutului de cercetări Hadassa din Ierusalim, a adresat Eminenței Sale d. Șef rabin dr. Moses Rosen următoarea scrisoare:

Folosesc prilejul prezenței Domniei-Voastre în Israel ca să vă exprim profunda admirație pentru marea operă ce o înfăptuiți în sfintele comunități evreiești din România. Această activitate întru sfințirea numelui lui Dumnezeu și dragostea pentru coreligionarii noștri, o consider unică în felul ei.

Am fost luna trecută la București. Am pășit pragul mai multor sinagogi și mi-am putut da seama că există acolo o autentică viață spirituală evreiască. Acest lucru se datorește neîndoios politicii de deplină libertate religioasă a regimului din această țară.

Cele văzute la fața locului au întărit în mine admirația pentru felul minunat în care vă îndepliniți misiunea Dv. sacră, domnule Șef rabin. Numai o mare credință și o înaltă vocație au putut înfăptui o asemenea operă. Fiind eu însumi originar din România, sînt plin de mîndrie pentru această comunitate. De neuitat sînt pentru mine amintirea serviciului divin de la Templul coral, restaurantul ritual la ora prînzului, numerele interesante ale „Revistei cultului mozaic“, spectacolele Teatrului Evreiesc de Stat. Nivelul ridicat al revistei contribuie neîndoios la menținerea unui climat spiritual în sînul comunității, la menținerea caracterului ei tradițional.

Fiți binecuvîntați, Dumneavoastră și cei care vă secondează în această sfîntă lucrare!

Distribuirea azimei de Pesah 5735

Comunitatea evreilor din București aduce la cunoștință că distribuirea azimei, făinei de azimă și vinului ritual pentru Pesah 5735 se va face la următoarele centre: Sinagoga Malbim, str Bravilor nr. 4; Sinagoga Mare, str V. Adamache nr. 11; Sinagoga Aizic Ilie, intrarea Vînători nr. 13; Sinagoga Ajutorul, str. Andrei Bîrsan nr. 8; Templul Eșua Tova, str. Nikos Beloiannis nr. 9; Templul Voința, str. Taras Sevcenko nr. 7.

Centrele vor funcționa după următorul program: duminică 16 martie a.c., orele 8—13; luni 17, marți 18 și miercuri 19 martie, orele 8—13 și 15—19, joi, 20 martie, orele 7—20; vineri 21 martie, orele 7—14; duminică 23 martie, orele 7—19; luni 24 și marți 25 martie, orele 7—20; miercuri 26 martie, orele 7—14.

INFORMAȚII

Sîmbătă 22 martie orele 10 dimineața, d. Șef rabin dr. Moses Rosen va rosti la sinagoga Malbim tradiționala predică de Șabat Hagadol.

Duminică 23 martie a.c. orele 17 la Sinagoga Mare din str. Vasile Adamache, în prezența Eminenței Sale d. Șef rabin dr. Moses Rosen și a celorlalți conducători ai Federației, va avea loc tradiționalul Seder al cursurilor de Talmud Tora din București.

Coreligionarii sînt invitați să ia parte.

În localul restaurantului ritual al Comunității mozaice a evreilor din București, str. Popa Soare nr. 18, va funcționa și în acest an un restaurant ritual (Kașer le Pesah), unde vor putea lua masa în toate zilele de Pesah, începînd de la 26 martie (Erev Pesah) și pînă la 3 aprilie, cu sau fără plată, coreligionarii care se vor înscrie la timp.

În serile de 26 și 27 martie se vor organiza mese tradiționale de Seder la care vor lua parte și conducătorii Federației Comunităților Evreiești și ai Comunității mozaice a evreilor din București, în frunte cu Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen.

În prima seară de Pesah (26 martie) serviciul divin va începe la toate templele și sinagogile din București la ora 19.

La Templul coral, Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen va rosti în această seară la orele 19,30 predica festivă.

A doua seară de Pesah (27 martie) orele 18, șeful cultului mozaic va predica la Templul de rit spaniol (sefard) din str. Banu Mărăcine.

La Iași, Dorohoi, Botoșani, Bacău, Galați, Cluj, Oradea, Arad, Baia Mare și Timișoara vor funcționa în acest an cantine ale comunităților din acele orașe, la care credincioșii vor putea lua masa rituală în toate cele 8 zile de Pesah.

Coreligionarii care doresc Șmira Matzot sînt rugați să se înscrie la comunitatea din care fac parte.

La centrul de carne cașer din str. Sticlari consumatorii din București vor putea obține acest aliment pentru zilele de Pesah.

ANIVERSARE

Dl. *Leonida Merlaub*, membru respectat al obștei bucureștene, a împlinit vîrsta de 70 de ani. Cu acest prilej, d-sa a oferit în după amiaza zilei de Șabat 8 martie a.c., la Templul coral, un *șaloș-seuda*, masă tradițională, onorată de prezența Eminenței Sale d. Șef rabin dr. *Moses Rosen*. Au participat, de asemenea, ceilalți conducători ai obștei, precum și enoriași ai sfîntului lăcaș.

Eminența Sa d. Șef rabin a rostit *Divrei Tora*, înțelepte comentarii pe marginea pericopei și a felicitat călduros pe sărbătorit. Au rostit, de asemenea, cuvinte de salut d-nii: prim-rabin *I. M. Marilus*, *Daniel Segal*, președinte și *Martin Băluș*, vicepreședintele Comunităților evreilor din București.

DECESE

În perioada 26 februarie — 10 martie a.c., în cimitirele Comunității evreilor din București au fost inhumați:

Steinberg Ihil (58 ani) str. Gării de Nord, 2; Blum Maria (71) Ion Șulea 3; Bercovici Eleonora (74) Hîrșova 29; Barașnicu Lupu (82) Agatha Bârsescu 30; Sigler Baruch (74) Dristor 97; Braunstein Amalia (75) Băiței 3; Marcovici Rașela (78) Bulev. Muncii 88; Negulescu Leon (70) Justiției 1; Zalman Zalman (75) Moruzi 52; Gross Pepi (79) Lirei 15; Schnapp Emil (39) Șt. O. Iosif 19; Munteanu Etti (51) Drumul Taberei 60; Meerovici H. Leib (69) Bulev. Bălcescu 8; Groper Solomon (65) Matei Voievod 2; Focăneanu Milu (70) Vulturi 51; Climer Iosub (75) Cămin Bradului 16; Lachs Mozes (82) Mozart 13; Saferman Saul (62) Buchetului 7.

Cu aceiași mare durere, Paulina Iacobsohn amintește rudelor și prietenilor ce l-au cunoscut și prețuit pe soțul său SAMI IACOBSOHN — Tîrgoviște că se împlinesc 7 ani de la pierderea sa

Cu mare durere, Lotty, soție și întreaga familie, anunță încetarea din viață, în ziua de 17 februarie 1975, a scumpului lor LEON TĂRNĂUCEANU — farmacist.

Maria Peretz, soție, și întreaga familie, anunță că la data de 6 martie 1975 s-au împlinit doi ani de cînd bunul și scumpul lor BARBU PERETZ din Tecuci a încetat din viață. Ne este veșnicămemoria lui.

NISAN, luna reînnoirii

Nisan este prima lună după eliberarea din Mițraim și cea de-a șaptea lună după crearea lumii. În calendarul evreiesc, ciclul lunilor se termină cu luna Adar și reîncepe cu luna Nisan. De fapt, nu există un terminus al anului iudaic, întrucît inelele lanțului acestui an se împletesc și sînt legate între ele în diferitele lor aspecte și semnificații istorice și religioase.

Cînd fiii lui Iaacov au ieșit din robie spre a sluji ca popor liber unui singur Dumnezeu, El i-a desemnat pe Moșe și Aron drept conducători, le-a arătat lor semnele lunii care se reînnoia și le-a spus : „Luna aceasta va fi pentru voi cea dintîi lună ; ea va fi pentru voi cea dintîi lună a anului". *În Pentateuh, Nisan poartă frumoasa denumire de Luna Primăverii. În tratatul Berahot se vorbește despre luna Nisan în termenii următori :* „Cel ce zărește întîiași dată arbori înfloriți în luna Nisan, trebuie să spună : Lăudat fii, Doamne, care nu lași vreo lipsă în lumea ta și care ai creat într-însa făpturi frumoase și pomi plăcuți ca omul să se desfete cu dînșii". *În aceiași lumină este privită luna Nisan și în Cîntarea cîntărilor :* „Căci iată că a trecut iarna, a încetat ploaia și s-a dus, se arată Nisan pe cîmp. A venit vremea privighetoarei și se aud vocile turturelelor în cîmpiile noastre". *Iar Rabi Iosua, unul din marii erudiți ai Talmudului observă :* „În luna Nisan ne-am eliberat și ne-am reînnoit, în luna Nisan ne vom reînnoi". *În toate aceste interpretări Nisan apare, așadar, ca o lună-simbol a reînnoirii. Reînnoirea naturii se împletește cu apariția mugurilor libertății după secole de robie. Nisan semnifică momentul ieșirii dn robia din Mițraim, moment al reînnoirii, moment marcînd primii pași în istorie ai poporului evreu.*

În ce privește originea denumirii lunii Nisan există opinii diferite. Prima constatare este că Pentateuhul vorbește de Luna Primăverii, dar cărțile ulterioare ale Bibliei folosesc denumirea de Nisan. Cei mai mulți comentatori ai Talmudului socotesc că Nisan aparține grupului de luni cu denumiri babiloniene — Kislev, Tevet, Svat, Adar, Iiar, Sivan, Tamuz și Elul. Sub aceasta denumire, apare de două ori în Biblie : prima dată în Cartea Esterei, a doua oară în Nehemia. Fapt este că pînă la exilarea în Babilon, numele de Nisan era necunoscut evreilor, care se foloseau de vechea denumire de Luna Primăverii. Unii erudiți ai Talmudului sînt de părere că originea denumirii ar fi asiriană : Nisu, *devenit apoi* Nisan. *Alții afirmă că este de origine acadă, semnificînd „luna luptătorilor înarmați". În ambele cazuri, Nisu s-a transformat la evrei în Nisan, iar pentru explicarea unei atari transformări promotorii acestei opinii invocă constatarea că Nisan sună foarte apropiat de „nițan" care înseamnă atît în asiriană cît și în acadă „mugure" : luna primăverii fiind luna înfloririi, vechii evrei au adoptat deci această denumire simbolizînd reînvierea naturii. Nu puțini sînt, însă, comentatorii talmudiști care susțin că Nisan ar deriva din expresia ebraică Nes (minune), întru amintirea minunilor întîmplate în această lună, cînd a avut loc eliberarea din Mițraim.*

Nisan este una dintre cele mai de seamă luni în tradiția evreiască. După părerea lui rabi Iehoșua (Talmud, Roș Hașana 11—1), lumea a fost creată în luna Nisan. Tradiția stabilește că patriarhii s-au născut în Nisan, iar Iosif a fost eliberat din închisoare tot în această lună. Primul lăcaș al Domnului Mișcan *— a fost instalat la 1 Nisan. La 15 Nisan evreii au ieșit din Mițraim. Tot în luna Nisan, în a doua zi de Pesah, s-a pornit din Templu pentru secerișul Omerului. În amintirea acestui eveniment se numără zilele de Omer, de la Pesah pînă la Șavuot. În luna Nisan — la 14 Nisan 4895 (1235) s-a născut în Spania rabi Moșe ben Maimon Rambam — Maimonide, una din figurile centrale ale indaismului din toate timpurile.*

Acum 90 de ani...

• *PENTRU a se distribui Mațot celor nevoiași, la 26 februarie 1885 o trupă de diletanți a dat o reprezentație la Bîrlad, cu „vestita melodramă" a lui Mosenthal,* Debora, *tradusă în românește de dr. Barasch. Interpreții, elevi și absolvenți ai liceului, au* „stîrnit aplauze frenetice". *Rolurile feminine au fost de asemenea interpretate de juni : domnul Ch. Iacovitz (Debora), domnul Kaufmann (Anna), domnul Bergenstein (bătrîna Lisa).*

• *Trupa de sub conducerea lui Mogulescul și Finkel e de cîtva timp la Galați și obține mult succes în fața unor săli totdeauna pline, cu public evreiesc și nu numai evreiesc.*

• *DIN MONTREAL (Canada) se anunță că societatea* Star *a tinerilor evrei proveniți din România, a numit mai mulți membri onorifici în București și în Iași, evrei și neevrei,* „spre a întreține astfel legături strînse cu țara lor de origine".

• *AZILUL DE BĂTRÎNI Elisabetheu, din București, s-a bucurat de noi atenții din partea publicului. Cu prilejul Purim-ului, doamna Ginsberg a oferit două tăvi cu humăntaș, rachiu și pește, d. Marcus Cohn 10 oca de vin, doamnele Bertha Wisner și Hanny Rosenzweig cîte* „o găină grasă"...

Doamna Clara Silberman, însănătoșindu-i-se un copil, „a oferit o cină bogată pentru toți pensionarii".

• *ÎN ZIUA de 8 martie, d. Dimitre Mihăilescu, comandantul pompierilor din Vaslui, a dăruit 100 kg. mațot pentru săracii evrei din oraș.*

Tot în Vaslui, Societatea Juventus *a împărțit 200 kg. mațot la săraci.*

• *AFLĂM DIN gazeta* Apăratorul *că a ieșit de sub tipar volumul* Talmud l'șon arabi, „metod practic pentru a învăța cu înlesnire limba arabă". *Cartea cuprinde și o geografie a Palestinei. Doritorii sînt invitați să se adreseze d-lui A. Friedmann (autorul), în București, str. Sticlarilor nr. 14.*

• *MEDALIA „Serviciul credincios", de aur, a fost acordată domnilor Samuel și Elias Șeragher (Șaraga), drept recompensă pentru repetatele donații de documente, manuscrise și monezi vechi făcute Academiei române și Muzeului național.*

Aceeași medalie a fost acordată lui M. E. Cohen, comerciant din București, Avram Levy, ca și lui Leon Holțman „directorele arestului județean Neamț".

• *ÎNFIINȚÎNDU-SE în București un liceu de băieți denumit* Liceul Sfîntul Gheorghe, *după numele patronului Capitalei, în Consiliul de administrație a fost numit și Solomon Halfon.*

La realizarea acestui liceu au subscris mai multe persoane, diferite sume de bani, între care : Posner, Isac Loebel (Galați), Schvab (Galați), Mendl (Galați).

• *DOMNUL Em. Grünwald, directorul general al societății de asigurări „Naționala" a fost numit ofițer al ordinului* Coroana României.

Habiri, hicsoși, evrei

Sărbătoarea de Pesah readuce în discuție vechea problemă a originii poporului evreu. Un aspect care continuă să fie insuficient clarificat pînă în zilele noastre este cel al presupusei înrudiri între habiri, hicsoși și vechii Bnei Israel.

Tăblițele de la Tel el-Amarna, descoperite de o țărancă bătrînă în anul 1887 în apropierea ruinelor unui edificiu antic care adăpostea vechi arhive, vorbesc pentru întîia oară despre existența unui grup de populație, numiți habiri, care au atacat orașele-cetăți din Canaan. De la început, savanții au dorit să stabilească o asemănare etimologică între denumirile habiri și evrei. Ei au axplicat această înrudire în lumina cuvîntului ebraic „haverim" care înseamnă camarazi sau asociați. Scrisorile de la Tel el-Amarna ne spun, pe de altă parte, că semnificația cuvîntului habiri sau apiron este „a trece peste".

În ce circumstanțe s-au născut aceste scrisori, cunoscute mai mult sub denumirea de tabletele de la Tel el-Amarna ?

Ultimele dintre aceste scrisori au fost întocmite la sfîrșitul domniei faraonului Amenophis III (1402 — 1364 î.e.n.) și în timpul lui Amenophis IV, care a domnit între anii 1364 și 1347 î.e.n. În acea perioadă, hitiții făceau dese incursiuni în Canaan. Cîrmuitorii orașelor-cetăți din acele locuri făceau apel la faraonii din Mițraim spre a le cere ajutor și protecție împotriva hitiților și habirilor. Scrisorile de la Tel el-Amarna sînt, în cea mai mare parte, expresia unor asemenea apeluri ale cîrmuitorilor locali din Canaan.

Este interesant de reținut că un important număr de localități menționate în scrisorile de la Tel el-Amarna se aseamănă în mod surprinzător cu denumiri biblice ca Hatzor, Meghido, Afek, Gezer, Sunama. Numele cîrmuitorilor din Canaan, menționate în amintitele scrisori — Labaiu, Biridia, Milkilu — se aseamănă, de asemeni, cu numele ebraice.

Una dintre scrisorile de la Tel el-Amarna relevă ca habirii l-au ajutat pe Milkilu, cîrmuitorul unui oraș-cetate din Canaan, să cucerească Bet Ninurta (numele străvechi al Betlehemului) și că ei au participat la o coaliție a orașelor-cetăți din Canaan împotriva invadatorilor. Această coaliție a reușit să domine valea Iezreel, platoul muntos din jurul Șihemului, Sefela și probabil și cîmpiile apropiate care se aflaseră pe atunci sub stăpînirea filistenilor. Unul din textele scrisorilor menționate pomenește expresia „fiii lui Ebed Așera", ceea ce i-a făcut pe erudiți să afirme că ar putea fi vorba de tribul biblic Așer, ascendenții habirilor. Alți specialiști presupun că habirii au fost o ramură a hitiților.

Hicsoșii sau „regii păstori" au instituit dominația lor asupra văii Nilului. Istoricii nu s-au putut pune de acord asupra datei sosirii lor pe acele meleaguri. Unii plasează momentul sosirii în anul 2700 î.e.n și cel al plecării în anul 1580 î.e.n. Alții socotesc că prezența hicsoșilor în Mițraim trebuie plasată între anii 1720 și 1580 î.e.n. Istoricul și preotul Menethon, citat de Iosephus Flavius, pretinde că hicsoșii au invadat valea Nilului, venind din est, în timpul domniei regelui Tutinaios. Manethon arată că regele hicsoșilor, Salitis, și-a instaurat stăpînirea la Memfis. El afirmă, de asemenea, că șase regi care au domnit la Memfis pe o durată totală de 106 ani erau de origine feniciană. Cercetările arheologice n-au clarificat încă aceste date.

S-a pretins, totodată, că termenul de hicsos constituie o derivație a unui cuvînt care înseamnă „stăpînii unei țări". Unii cercetători au observat că acest cuvînt se aseamănă cu un termen folosit în mod curent de beduini din Asia. Escavații efectuate în valea Nilului au permis descoperirea unor „cărăbuși regali" — simbol uzual în acele locuri în timpurile străvechi —avînd gravate nume asemănătoare celor biblice evreiești. Referindu-se la acea perioadă din care provin însemnele și inscripțiile amintite, Manethon afirmă în scrierile sale că hicsoșii locuiau în număr mare la Anaris, în Delta Nilului, că principala lor divinitate se numea Set și că erau oameni de o deosebită robustețe. El nu menționează însă nimic despre o înrudire a hicsoșilor cu evreii. Ocupîndu-se de scrierile lui Manethon, Iosephus Flavius relevă că respectivul istoric al antichității a menționat în una din operele sale existența a numeroase triburi care au fost alungate de pe acele meleaguri și care au luat drumul Canaanului. Unii cercetători consideră afirmațiile lui Manethon citate de Iosephus Flavius ca fiind o confirmare a versiunii biblice a Exodului. Această ieșire din Mițraim reprezintă, potrivit opiniei celor mai mulți istorici, momentul adevăratei intrări în istorie a poporului evreu care, după o peregrinare de 40 de ani în deșert, a ajuns în Țara sfîntă, sub conducerea lui Moșe și a fidelului său discipol Iehoșua.

Istoricii și arheologii au încercat să tragă concluzii pe baza unor indicii și date disparate, pentru a stabili durata șederii fiilor lui Israel în Mițraim, perioada ascensiunii lui Iosef și data Exodului. Unii dintre ei opinează câ evenimentele s-au petrecut în timpul domniei lui Totmes III și că fiii lui Iaacov au ieșit din Mițraim în timpul domniei succesorului lui Totmes III, Amenhotep III, care a stăpînit între anii 1447 și 1423 î.e.n. Alți cercetători consideră însă că momentul Exodului se situează cu un secol mai devreme. Interesant este raționamentul renumitului orientalist și astronom Eduard Mahler. El pornește de la ideea că penultima plagă despre care Biblia arată că s-a abătut înaintea Exodului, plaga întunericului, a fost cauzată de o eclipsă solară. Conform unor străvechi tradiții evreiești, plagă întunericului s-a abătut într-o zi de joi (Seder Olam, Pirkei de Rabi Eliezer, Talmud Sabat 97 b). Eclipsa trebuie să fi fost centrală (totală) și astfel trebuie să fi fost vizibilă în Mițraim. Există o mare probabilitate ca ea să fi avut loc în lunile martie și mai, căci numai în aceste luni poate cădea luna Nisan care, conform tradiiței, a fost luna Exodului.

Pornind de la aceste premize și calculînd prin eliminare toate eclipsele solare care au avut loc în secolele XIII și XIV î.e.n., Eduard Mahler a găsit că una singură satisface toate condițiile mai sus enumerate și anume eclipsa solară centrală din 13 martie anul 1334 î.e.n. Cercetînd această dată mai în amănunt, savantul a stabilit că, în calendarul evreiesc, ea corespunde cu ziua le 1 Nisan 2426. Ziua de 1 Nisan este stabilită în cronologia tradițională evreiască drept ziua în care s-a abătut penultima plagă, a întunericului. Mai departe, pe baza aceluiași raționament, Mahler a relevat că ziua menționată era o zi de joi, zi indicată în cărțile noastre sfinte atît pentru data de 1 Nisan — ziua plăgii întunericului — cît și pentru ziua de 15 Nisan — data Exodului.

Biblia precizează că „toți fiii lui Israel aveau lumină în locurile lor". Cum se explică acest fenomen dacă presupunem că era vorba de o eclipsă ? Mahler a calculat gradul de intensitate a eclipsei în diferite regiuni din Mițraim și a constatat că regiunea Tebei și partea inferioară a deltei Nilului se aflau în întuneric total, pe cînd în regiunea Gosen, unde își aveau domiciliul triburile evreiești, intensitatea maximă a eclipsei a fost de 11 grade, o porțiune a soarelui rămînînd descoperită.

Potrivit opiniei lui Mahler, Exodul a avut loc la două săptămîni după amintita eclipsă, adică la 27 martie 1334 î.e.n.

M. B.

INSCRIPȚIE

Profesorul Beniamin Mazor din Ierusalim a descoperit pe una din pietrele Zidului de Apus o inscripție despre care nu s-a știut nimic pînă acum. Ea se compune din două versete din Cartea profetului Ieremiahu, respectiv versetele 13 și 14 din capitolul 66. Tipul de scriere este cel utilizat în epoca talmudică, ceea ce a condus pe autorii cercetării să dateze inscripția în secolul al IV-lea al erei actuale.

Profesorul Mazor consideră că inscripția a fost scrisă în timpul domniei împăratului Iulian. Cu puțin timp înainte de moartea sa, acesta îngăduie reconstruirea templului, care fusese distrus cu 300 de ani înainte, sub Titus.

Poezia serilor de Seder

Serile de Seder, primele două seri ale sărbătorii de Pesah, sînt, fără îndoială, cele mai frumoase seri ale anului religios evreiesc. Prăznuite într-un cadru solemn, cu un program bogat în surprize, precedate de săptămîni îndelungate de pregătiri dar și de așteptări, serile de Seder sînt tot atîtea amintiri de neuitat, pline de farmec. Este greu de definit ce anume în ceremonialul destul de încărcat al serilor de Seder impresionează mai mult. Fastul, cîntecele, rugile, toasturile festive, legendele brodate în jurul lor, toate la un loc provoacă în inimile credincioșilor acele sentimente pe care le simțim an de an și la care, tot timpul anului, ne gîndim cu nostalgie. Seder-ul este asemănător unei picturi complexe în care, fiecare liniuță, fiecare punct, fiecare culoare își are rostul ei, fiecare amănunt e indispensabil și insuficient în același timp. Numai prin ansamblul trăsăturilor, prin totalitatea complexă a elementelor, se realizează impresia de ansamblu, o impresie profundă și adînc emoționantă.

Ca cele mai multe obiceiuri religioase evreiești și seder-ul are la bază un verset biblic. Textul se găsește în cea de-a doua carte a lui Moșe și tratează problema Pesah-ului. Iată cum sună al optulea verset în acest capitol (13) : *„Și să povestești urmașului tău în acea zi* (în ziua de Pesah) *zicînd : Iată ce ne-a făcut nouă Domnul în ziua ieșirii noastre din Mițraim“*. „Și să povestești urmașului tău“ ; aceste cuvinte au dat naștere uneia dintre cele mai frumoase creații literare evreiești : HAGADA (povestire de Pesah) și la cele mai fastuoase seri ale calendarului religios evreiesc : serile de Seder.

Serile de Seder sînt, deci, în principal, seri comemorative. Acest element iese la iveală nu o dată în însuși programul de Seder. Ținînd seama de acest considerent, s-a renunțat, în programul serilor de Seder, la sobrietatea și simplicitatea atît de caracteristică ceremoniilor noastre religioase, făcîndu-se loc, o singură dată pe an, fastului.

Toate faptele care preced ceremonialul propriu-zis de Seder urmăresc în chip mărturisit să stîrnească curiozitatea celor mai tineri, pentru ca aceștia „să întrebe“. Masa de Seder trebuie deci să fie organizată într-un fel neobișnuit pentru ca, stimulînd interesul micilor comeseni, părintele să se poată achita de prescripțiunea biblică susmenționată, aceea de a povesti despre ieșirea din Mițraim.

Odinioară, seara de Seder, se deosebea de celelalte seri doar prin patru elemente. Ele sînt incluse în cunoscutul MA NIȘTANA care formulează următoarele întrebări : de ce în seara de Seder se mănîncă numai azimă ; de ce în seara de Seder se consumă verdețuri amare ; de ce se moaie de două ori mîncarea în sosuri și de ce stau toți comesenii rezemați la

masă ? Într-adevăr, în urmă cu milenii, mesele de fiecare zi se asemănau foarte mult cu cele pe care azi le cunoaștem doar în serile de Seder. Numai că, de obicei, la mesele obișnuite se consuma pîine, nu se consuma hrean, nu se consumau sosuri iar comesenii nu stăteau la masă tolăniți pe perne.

Astăzi, însă, mai multe lucruri neobișnuite în masa de Seder ne suscită curiozitatea.

În primul rînd KEARA, tava de Seder. Pe tava de Seder se așează din ajun trei azime suprapuse și acoperite cu un șervet. Peste ele se așează, în farfurioare mici, diverse alimente simbolice : un ou, o bucată de carne friptă, două farfurioare cu hrean, o farfurioară cu legume (ridichi, pătrunjel sau cartofi fierți), o farfurioară cu un sos preparat din mere, nuci, mirodenii și vin și un păhărel cu apă sărată. Toate acestea, așezate într-o anumită ordne, indicată în Hagada, constituie scurta istorie simbolică a Pesah-ului : hreanul reprezintă amarul sclaviei (textul biblic însuși prevede obligația consumului de hrean în seara de Pesah) ; sosul din mere și nuci simbolizează, prin culoarea sa, lutul la care fuseseră strămoșii noștri obligați să trudească ; apa sărată amintește lacrimile pe care ei le-au vărsat ; celelalte alimente simbolizează sărbătorirea de odinioară a Pesah-ului, în speță cele două jertfe ce se aduceau în Sanctuar cu ocazia Pesah-ului : KORBAN PESAH, jertfa pascală, care se consuma friptă (carnea) și KORBAN HAGHIGA, jertfa festivă (oul). Cele trei *mațot* reprezintă credincioșii cu cele trei părți componente ale lor : kohaniții, levimii și restul obștii. Toate aceste alimente — cu excepția oului și a cărnii fripte (care, reprezentînd jertfele ce nu mai sînt aduse de la dărîmarea Templului încoace, nu se ating) sînt folosite în timpul ceremonialului de Seder.

În al doilea rînd, vinul. Sticla de vin ritual este indispensabilă în serile de Seder. Acela care n-a golit sau n-a băut majoritatea conținutului a patru pahare de vin, nu se consideră ca achitat de obligația Seder-ului. Cele patru pahare amintesc patru „expresii de mîntuire“ folosite în textul biblic cu referire la ieșirea din Mițraim. Ca o aluzie la a cincia expresie folosită în același loc, despre care nu știm dacă intră sau nu în socoteală, mai umplem și al cincilea pahar, pe care nu-l bem, dar care rămîne plin pe masă, pînă la sfîrșitul Seder-ului. Acesta este celebrul „pahar al lui Eliahu“, din care legenda spune că profetul Eliahu gustă în fiecare seară, la fiecare credincios, cîte o picătură.

În al treilea rînd, este existența subțirelelor cărțulii ale Hagadei la fiecare tacîm ; ținînd parcă loc de mîncare, ele își reclamă o binemeritată întîietate în programul serii.

Seder-ul începe cu toastul obișnuit al zilelor de sărbătoare, cu KIDUȘ. După Kiduș se golește primul din cele patru pahare obligatorii. După acest prolog solemn, capul familiei se spală pe mîini pentru ca să împartă comesenilor — cu mîna bineînțeles, ca în urmă cu milenii — aperitivul : KARPAS. Aperitivul (o anume legumă : ridiche, pătrunjel sau cartofi) se află pe Keara, nesimbolizînd altceva decît prologul obișnuit al meselor orientale de odinioară. BAAL HABAIT, stăpînul casei, împarte cîte o bucată fiecărui comesean. Se rostește binecuvîntarea de rigoare și se consumă aperitivul. După aceea, precautul gospodar înjumătățește azima a doua, și, învelind jumătatea mai mare într-un șervet, o ascunde, pentru ca masa să aibă nu numai un „prolog“ ci și un „epilog“ : în loc de desert — o bucată de azimă, AFICOMAN. După această operațiune, stăpînul casei dezvăluie un colț al azimelor de pe Keara, ridică întreaga tavă și rostește împreună cu toți comesenii o scurtă declarație zicînd : „Iată pîine săraciei pe care au mîncat-o strămoșii noștri în Mițraim. Toți cei ce sînt flămînzi să vină să mănînce, toți cei ce sînt lipsiți de mijloace să vină și să prăznuiască cu noi Pesah-ul...“ După acest ceremonial, cel mai tînăr comesan pune „cele patru întrebări“.

Părintele, răspunzînd întrebărilor, dă — cu ajutorul Hagadei — o frumoasă tălmăcire Pesah-ului și serii de Seder. În această cea mai lungă parte a Hagadei sînt explicate, pe îndelete, evenimentele care au dus la venirea strămoșilor noștri în Mițraim, la asuprirea lor, la ieșirea lor de acolo „cu mîna ridicată și brațul întins“. Explicațiile și tălmăcirile savante se întretaie cu legende și digresiuni agadice pline de duh și de poezie. În continuare, părintele explică însemnătatea consumării azimei, a rădăcinilor amare și importanța de odinioară a aducerii jertfei pascale. Explicațiile se încheie cu o minunată rugă de mulțumire, urmată de prima parte a „psalmilor de laudă“ (conținînd primele capitole) și de un toast redactat în termeni solemni. După aceea se golește cel de-al doilea pahar de vin.

Aici se încheie prima parte a Seder-ului.

Comesenii ies să se spele pe mîini pentru a lua masa de seară. Copiii se folosesc de acest moment pentru a șterpeli, de prin perinele „tronului“ de la capul mesei, bucata de azimă ascunsă pentru *afi-coman*, pentru a cere răscumpărarea ei la capătul mesei, știut fiind că programul de după masă nu se poate desfășura fără consumarea în prealabil a *aficoman*-ului. După ce comesenii se spală pe mîini și rostesc binecuvîntarea de rigoare, părintele împarte prima bucată de azimă pe care cei prezenți o consumă după ce în prealabil rostesc asupra ei două benedicțiuni : „HAMOȚI LEHEM MIN HAAREȚ“ (benedicțiune obișnuită la consumarea pîinii : „binecuvîntat fi... etc., cel care scoți pîinea din pămînt“) și „AL AHILAT MAȚA“ (binecuvîntat fi... etc., cel care ne-ai poruncit să mîncăm azima :, consumarea azimei e o prescripțiune biblică). După aceea se consumă o cantitate de hrean nu mai mică decît o măslină, muiată în sosul de mere și vin (HAROSET). Și acum se rostește o benedicțiune. Operația consumului de hrean patriarhul Hilel o făcea odinioară confecționîndu-și un fel de sandviș care conținea azimă, hrean și carne (carnea jertfei pascale). În amintirea lui Hilel consumăm și noi, după hrean, o nouă cantitate de MAROR pusă între două bucăți de azimă.

Urmează masa. La masă se bea vin după dorință : cantitatea consumată în timpul cinei nu intră în socoteala celor patru pahare obligatorii. Masa este încheiată cu binecuvîntările obișnuite de după masă, după care se bea cel de-al treilea pahar de vin. În prealabil, bineînțeles, se răscumpără și se mănîncă aficoman-ul.

Secvența de după masă este mai puțin solemnă decît cea dinainte de masă. Locul savantelor tălmăciri este luat de imnuri și poeme festive și pe urmă de șăgalnice poezioare. Se încheie, firește, seria „psalmilor de laudă“ începută înainte de masă. Ea este urmată de ruga scoasă din Sidur-ul de Șabat și de sărbători. „HIȘMAT COL HAI“, un adevărat cînt de mulțumire adresat Celui Divin, înțelept cîrmuitor al destinelor omenești. După ele urmează o serie de poeme scrise de talentați poeți sinagogali medievali. Această parte a Hagadei este mai puțin veche. Prima parte datează încă din „preistoria“ cărților noastre de rugăciuni. În părțile esențiale, Hagada este, de altfel, cu mult mai veche decît Sidur-ul nostru. Partea finală a Hagadei — care lipsește în multe manuscrise — a fost introdusă abia în evul mediu. Unele poeme incluse în această parte sînt anonime, altele (cele de la capăt) sînt poezii populare care, cu tot caracterul lor religios, posedă toate caracteristicile poeziei populare. EHAD MI IODEA (Una cine știe) este compusă după sistemul „Cîntecelor aritmetice“ avînd echivalențe multiple în folclorul multor popoare HAD GADIA, duioasa povestire a iedului care încheie Hagada, a fost introdusă, pe cît se pare, pentru a cointeresa pe cei tineri în așteptarea sfîrșitului ceremonialului de Seder. Și Had Gadia își are echivalentul în folclorul altor popoare, cel puțin în ce privește structura ei.

Odată cu Had Gadia se încheie și programul serii. El se repetă aidoma a doua seară, după care se desfășoară cele opt zile ale sărbătorii, cu tot fastul prescris.

Serile de Seder, cu atmosfera lor solemnă și plină de poezie, sînt pietre scumpe în coroana de aur a sărbătorii primăverii.

Lectura zilelor de Pesah

Pericopa ȚAV (10 Nisan — 22 martie).

În această pericopă (capitolele VI—VIII) sînt înfățișate rînduielile săvîrșirii diferitelor jertfe. Sînt indicații pentru preoți și de aceea, după introducerea „După aceasta Dumnezeu a vorbit către Moșe și a zis“, citim : „Poruncește (țav) lui Aharon și fiilor săi următoarele. Iată rînduiala arderilor complete“. În capitolul I al acestei cărți se descrie o „ardere completă“ (holocaust) dar acolo e vorba de jertfa voluntară a unui ins, pe cînd aici avem de a face cu sacrificiul permanent ce se aduce în fiecare seară și în fiecare dimineață în numele colectivității.

Această jertfă se mai numea TAMUD (sacrificiul permanent). Jertfa de seară trebuia să ardă toată noaptea, încît flăcările ei să poată fi folosite la aprinderea lemnelor pentru cea de dimineață.

În timpurile de mai tîrziu, acest holocaust deveni o jertfă de ispășire pentru obște. Fariseii (PERUSIM) țineau de aceea cu tărie ca întregul popor, și nu numai cîțiva donatori cu avere, să aibă privilegiul de a contribui la acoperirea cheltuielilor legate de aceste jertfe. De altfel, ei s-au îngrijit ca — simbolic — națiunea întreagă să ia parte nemijlocit la actul însuși al jertfirii. În acest scop, evreimea din Palestina fusese împărțită în 24 străji מעמ־ות alcătuite din preoți și leviți. Fiecare strajă rămînea la dispoziția serviciului din Templu timp de o săptămînă. Cîte o delegație (a restului populației) făcea parte din aceste „străji“. O parte a delegației îi asista pe preoți și recita rugăciuni în timpul arderii jertfelor. Restul delegației obișnuia să se întrunească în sinagogile locale și citea acolo capitole din Tora care tratează despre sacrificii. Încetarea aducerii acestui sacrificiu permanent a fost considerată ca una din marile nenorociri naționale și ea s-a întmplat în timpul războiului cu romanii, la 17 Tamuz (anul 70 e.n.). Această zi de 17 Tamuz a devenit zi de post.

ȘABAT HAGADOL

Șabatul dinaintea sărbătorii de Pesah este supranumit „Șabat Hagadol“. Explicația acestei denumiri a fost dată în mai multe feluri, din care cităm :

1. La ieșirea din Egipt, 10 Nisan, cădea într-o sîmbătă. Or, în acea zi s-a promulgat prima poruncă pentru poporul evreu. În amintirea acestui fapt, s-a dat numele sîmbetei „Șabat Hagadol“.

2. Dar în acea zi trebuia pregătită jertfa de Pesah prin care evreii demonstrau că nu cred în zeitatea la care se închinau farao și supușii săi. Și totuși n-au avut de suferit nimic din partea acestora din urmă, datorită unor minuni divine. În amintirea acestor minuni, se numește acea zi „Șabat Hagadol“ (Sidur Rași).

3. „Șabat Hagadol“ se traduce în mod corect, gramatical „Șabatul celui mare“, adică al profetului Eliahu, a cărui mesianică sosire este vestită de profetul Malahi în capitolul Haftarei, în care citim : „Iată Eu vi-l trimit pe profetul Eliahu în preajma zilei lui Dumnezeu cea mare și cea înfricoșătoare“. (Mare Moșe, paragraful 643).

4. În această zi obișnuiesc rabinii să țină o prelegere care de obicei e foarte lungă. De aceea ziua pare auditoriului deosebit de lungă, deci mare (Sibolei Leket, paragraful 205).

ȘABAT HOL HOMOED PESAH

(17 Nisan — 29 martie)

În acest Șabat se citește din Tora ca și de Șabat Hol Hamoed Sukot, capitolul din pericopa „Ki Tisa“, în care Moșe cere divinității să-i divulge căile după care se conduce Dumnezeu. Din răspunsul lui Dumnezeu se înțelege că omul poate cunoaște tainele existenței. În încheierea discuției, Dumnezeu poruncește lui Moșe să pregătească table noi pe care să se înscrie din nou decalogul, care să fie respectat laolaltă cu celelalte sărbători, despre a căror semnificație vorbește textul în continuare.

Capitolul 37 din cartea profetului Iehezkiel formează obiectul Haftarei acestei sîmbete. Viziunea reîncarnării oaselor uscate îl înviorează și pe profet care se vede inspirat și în putere să redea viața.

ȘEVII ȘEL PESAH

A șaptea zi de Pesah este ziua în care s-a produs minunea cea mare care a făcut posibilă trecerea evreilor prin Marea Roșie, scăpînd astfel de ceata de ostași care-i urmarea cu intenția de a-i extermina. De aceea se citește „cîntarea mării“, în care Moșe și poporul au închinat un imn de salvă Dumnezeului salvator de pericolul morții. Minunata cîntare exprimă diferite idei și sentimente de care s-au găsit animați cei salvați și pe care au reușit a le da în vileag într-o formă ce numai în divina Tora se poate întîlni.

Dar Haftara este și ea exprimarea prin cîntare a sentimentelor pe care David le-a avut atunci cînd s-a văzut scăpat de vrăjmași. Cuvioșia virtuosului David este exprimată din plin, dar într-o formă

DOUĂ SEDERE

Chiar în orele celor mai dure încercări, pasiunea libertății lumina drumul evreilor. Profetul Ieșaiahu exprimă în termenii următori această ideie care rămîne mereu tînără : *„Poporul care pășea în întuneric a văzut o lumină strălucitoare. Lumina se apropia de cei care locuiau pe un pămînt întunecat“.*

De-a lungul serilor de Pesah, această imagine milenară se reflectă cu o deosebită tărie și forță sugestivă. Este o moștenire care nu s-a dezagregat nici prin scurgerea secolelor, nici prin apăsarea vicisitudinilor.

PRIMUL SEDER DIN ISTORIE

Cel dintîi Seder a marcat de fapt și cel dintîi efort din istorie de a reuni forțele spirituale ale unei obști care trăia în sclavie, pentru a porni pe drumul libertății și al reafirmării identității. Moment uimitor și grandios ! Stăpînitorii puteau să apară în orice moment și să le bareze drumul ; obștea evreiască se mai găsea încă între zidurile groase ale acelui înfricoșător gheto — primul gheto din istoria sa —, în mîinile asupritorilor. Și totuși, raza de lumină și speranță își făcea drum prin tenebre. Ideea că pot deveni ființe demne, un popor demn, prindea rădăcini și înmugurea. „Bătrînii lui Israel“, crescuți în sclavie, ca întregul popor, au cunoscut ei înșiși umilirea. Ei s-au întors din drum, timorați și nehotărîți, atunci cînd trebuiau să se înfățișeze înaintea lui Farao, împreună cu Moșe și Aron. Dar, după acțiunea energică și plină de măreție a lui Moșe, ei au căpătat credința că libertatea și ieșirea din robie sînt lucruri adevărate și posibile. Și tocmai ei „bătrînii lui Israel“, transformați de ideia eliberării, au fost cei care au pregătit primul Seder, pe pămîntul care era încă al sclaviei lor. Moșe i-a chemat pe toți „bătrînii lui Israel“ și le-a cerut să se ocupe de ospățul pascal, ca semn al supraviețuirii poporului și al sfîrșitului oprimării. „Această zi va fi pentru voi o epocă memorabilă și o veți celebra ca sărbătoarea Celui Etern... În prima zi veți avea o adunare sfîntă și în cea de-a șaptea zi veți avea din nou o adunare sfîntă“.

Astfel, în mijlocul unei frămîntări pline de încordare, se pregătea și se desfășura o solemnă celebrare a eliberării, o minunată deschidere spre viață. Astfel, în mijlocul unei frămîntări pline de încordare, poporul era chemat la o „sfîntă adunare“ — o concentrare spirituală de cea mai mare elevație. Astfel, într-o ambianță de grabă, de presiune a timpului, într-un act de eliberare încă incert, se statuează celebrarea de șapte zile, pentru ca între prima și cea de-a doua „sfîntă adunare“, oamenii să-și poată sonda și cunoaște propriile dimensiuni sufletești, propriile resurse spirituale, să-și concentreze toate forțele și să-și învingă teama și îndoielile.

„Păstrați aceste zile în generațiile voastre, ca o instituție perpetuă“. Sclavii evrei, ieșiți din Mițraim, duceau cu ei noțiunea timpului care crează eternitatea, pîinea nedospită a exodului, bocceaua pe umăr și hainele sărăcăcioase care păstrau încă sudoarea aspră a servituții lor de ieri. Poporul se îndrepta spre libertate cu convingerea că lupta pentru ieșirea din servitute a fost voită de Dumnezeu. Continuitatea acestei lupte a rămas pentru totdeauna o constantă a istoriei evreiești. Acel Seder, primul în istoria iudaismului, întîlnește un alt Seder, la o distanță de milenii.

SEDER ÎN GHETOUL DIN VARȘOVIA

Acest Seder din plină noapte nazistă atinge dimensiuni nebănuite. Timpul ne-a arătat cum, din străfundurile luptei colective, eroice, a obștei varșoviene, luptă care — din nefericire — a dus atunci spre moarte, într-o încleștare inegală, avea să se nască o nouă energie și noi speranțe.

„Sfîntă adunare“ în ghetoul Varșoviei — Seder 1943 ! Era în ajunul sărbătorii de Pesah... Spiritul acestor zile trăia în fiecare dintre noi, cei din gheto. Nimeni nu putea să uite — mai mult ca oricînd nu putea atunci și acolo uita — că Pesah este aniversarea eliberării evreilor din sclavie. Numeroasele extrase din Hagada căpătau o rezonanță și un sens deosebit în situația noastră din gheto... În ajun, în plină noapte, venea la Varșovia generalul SS Jurgen Stroop. Acest nazist, cu un trecut încărcat de crime, aducea în servieta sa ordine confidențiale ale lui Himmler. Conținutul acestor ordine putea fi rezumat în modul următor : „Ordon ca ghetoul Varșoviei să fie distrus“. (fragment din cartea lui Alex. Donath „Veghe, unde este noaptea ?“)

Și totuși, sfînta adunare de Pesah a avut loc. Ea a condus, prin moarte, la o ieșire din sclavie.

Două Sedere se întîlnesc peste milenii. Cel care a fost celebrat pe pămîntul sclaviei, Seder care a glorificat libertatea prin mersul către viață. Și Sederul de la Varșovia, care a glorificat libertatea prin mersul spre demnitate umană prin moarte. Cine va înțelege imensitatea suferințelor, imensitatea reculegerii, imensitatea eforturilor eroice ale bărbaților și femeilor ? Cine va înțelege fervoarea în rugăciuni, în căderi și urcușuri în istoria evreilor care au luptat între aceste două nopți de Pesah ? Drumul în istorie continuă, drumul spre libertate.

RACHEL MINC

Cele patru cupe

Prin ce text biblic se stabilește regula de a se bea patru cupe cu vin în seara de Pesah ? Citîndu-l pe rabi Banieh, rabi Iohanan afirmă că această prescripție simbolizează cele patru exprimări ale actului eliberării fiilor lui Israel, folosite în versetele 6 și 7 ale capitolului VI din Exodul : Mergi de spune fiilor lui Israel și le spune : Eu sînt Domnul și am să vă scot de la munca cea grea din Mițraim și am să vă izbăvesc din robie, am să vă izbăvesc cu braț înalt și cu pedepse mari... Am să vă primesc să-mi fiți popor, iar eu să vă fiu Dumnezeu, și voi aveți să cunoașteți că eu sînt Domnul Dumnezeeul vostru, care v-a scos din robie“. *Cele patru cupe cu vin, spune rabi Iosua ben Levi, trebuie să amintească cele patru expresii ale eliberării utilizate în aceste versete biblice (Geneza, XL, 11) :* „Și paharul lui farao era în mîna mea, și părea că am luat un strugure și l-am stors în paharul lui farao și am dat paharul în mîna lui farao“ etc.

De patru ori se vorbește în acel capitol al Exodului despre cupa cu vin și rabi Levi spune : cele patru cupe corespund la patru regate. Dar, potrivit altor înțelepți, ele reamintesc cele patru lovituri de pedeapsă prin care Domnul îi va lovi într-o zi pe păgîni. „Astfel mi-a spus Cel Etern, Dumnezeul lui Israel : ia cupa cu vin a mîniei“ *(Ieremiahu XXV, 15).* Babel este o cupă de aur în mîinile Domnului, căci este o cupă în mîinile Domnului *(Psalmi LXVXXV, 9).* El va face să plouă asupra impurilor cărbune, foc și sulf și un vînt arzător va sorbi și va seca cupa lor“ *(Psalmi LXXXV, 1—6). Această ultimă expresie, observă rabi Abin, simbolizează dubla cupă. Dimpotrivă, Domnul va face ca într-o zi fiii lui Israel să bea patru cupe de consolare potrivit cuvintelor* „Domnul este partea moștenirii mele și a paharului meu“ *(Psalmi XV, 5) Și mai departe :* „Tu m-ai uns cu ulei, cupa mea este plină“ *(Psalmi XVIII, 5). În sfîrșit, versetul 13 al celui de-al XVI-lea psalm :* „Ridic cupa saluturilor“ *implică de fapt mai multe cupe cu vin.*

(Talmudul din Ierusalim, Pessahim X)

poetică demnă de autorul nemuritorilor psalmi. El evocă momentele dramatice prin care a trecut și își amintește că atunci cînd se afla în strîmtoare, s-a rugat lui Dumnezeu, iar El, din sălașul Lui, i-a ascultat ruga și l-a scăpat de dușmani, de toți ce i-au vrut răul. Pentru aceasta el rămîne recunoscător și promite a se strădui să fie demn de îndrumarea divină. Și capitolul Haftarei se încheie cu cuvintele : „De aceea Te voi slăvi, Doamne, printre popoare și pentru Numele Tău voi cînta. Tu ești acela care izbăvești arătînd milă față de unsul Tău și față de seminția sa în veci“.

AHARON ȘEL PESAH

Ultima zi de Pesah se obișnuiește ca, la finele rugăciunii Șahrit, după ce se citește în Tora un capitol din cartea Deuteronom, în care se vorbește despre sărbători și Haftara din Ieșaia cap. 10 să se spună Izkor. Aceasta e o rugăciune de pomenire a decedaților din familie. În ultima zi a sărbătorii primăverii, care, paralel cu reînvierea naturii, înviorează și sufletele noastre, un moment trist de evocare a celor scumpi pe care i-am pierdut umbrește starea de spirit optimistă ce ne cuprinde în zilele sărbătorii în care se recită Cîntarea Cîntărilor. Și totuși calendarul nostru religios a fost astfel orînduit ca și în aceste zile să nu uităm de cei pe care nu-i mai avem în mijlocul nostru și în toiul bucuriei sărbătorești să evocăm scumpa lor amintire.

Hagada Gaster

Prof. dr. Alexander Scheiber a publicat în revista „Israelitische Wochenblatt“ care apare în Elveția, însemnări cu privire la un exemplar rar al Hagadei aflat în posesia familiei renumitului cercetător al folclorului românesc și evreiesc, fostul șef-rabin al comunității sefarde din Anglia, dr. Moses Gaster. Reproducem, cu unele prescurtări, aceste însemnări.

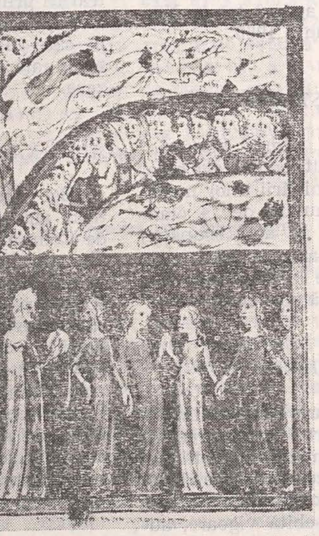

Pagini ilustrate din Hagada

Înarmat csu o scrisoare de recomandare a profesorului Bernhard Heller, unul din prietenii săi apropiați, l-am vizitat pe eminentul erudit și cercetător Moses Gaster la Londra. Era în primăvara anului 1939. Scurt timp după aceea dr. Gaster a murit, ca urmare a unui atac de cord, în automobilul care-l ducea la o conferință. Am asistat la înmormîntarea acestei ilustre personalități a iudaismului, ceremonie funebră la care am auzit pentru prima oară sunînd șofarul. Aceasta m-a îndemnat să studiez rolul șofarului la ceremonii de doliu.

În vara anului 1966 l-am vizitat pe fiul regretatului dr. Gaster, Vivian, la Universitatea Cambridge. Doream să aflu dacă în posesia familiei Gaster se mai află vre-un manuscris ebraic. Este îndeobște cunoscut faptul că marea și renumita colecție de manuscrise ebraice a dr. Gaster a fost donată în parte la British Museum și în parte la John Rylands Library din Manchester. Vivian Gaster mi-a atras atenția că în posesia uneia din surorile sale, domiciliată la Londra, se găsește un exemplar rar, o Hagada ilustrată achiziționată de regretatul lor tată în timpul unei călătorii din tinerețe în Italia.

În ziua următoare am făcut o vizită fiicei dr. Gaster, doamna H. Ryder, la locuința acesteia, pe una din străzile centrale ale capitalei engleze. Cu multă bunăvoință, ea mi-a arătat acel exemplar rar din Hagada. Pe pagina de titlu se poate citi următoarea dedicație, scrisă în anul 1893 : *„Presented to my dear wife for her personal use for many years to come. Pesah 5053. M. Gaster“.* Pagina de titlu a Hagadei, este realizată pe pergament și este foarte frumos ilustrată, avînd în prim plan figurile lui Moșe și Aaron. Pe această pagină-copertă nu găsim nici o indicație cu privire la cel care a executat lucrarea ; se precizează doar locul unde a fost efectuată scrierea respectivului exemplar — Viena, anul 1740. Nu mi-a fost greu să recunosc scrisul și desenele de mare expresivitate și frumusețe ale lui Aron Schreiber Herrlingen și acest amănunt m-a făcut să mă opresc cu și mai mare interes asupra rarului manuscris aflat în posesia doamnei Ryder.

Artist de deosebit rafinament, Aron Schreiber Herrlingen s-a născut la Gewitsch, în Moravia, stabilindu-se din anii primei tinereți la Pressburg (Bratislava de astăzi). El a activat, începînd din anul 1724 — după cum o atestă lucrările pe care le-a executat — ca ilustrator și copist, remarcîndu-se ca un veritabil șef de școală artistică evreiască în Europa centrală. La Bratislava, scrie și ilustrează Herrlingen, printre altele, o Hagada, realizată în anul 1730 și păstrată în cunoscuta colecție Kaufmann. Tot acolo, realizează cărțulia „Iom Kipur Katan“, de o mare frumusețe grafică artistică, executată la inițiativa uneia din personalitățile proeminente ale iudaismului acelor vremuri din Moravia, Michael Simon, strămoș al strălucitului poet de mai tîrziu Heinrich Heine. Artistul se mută apoi la Viena, unde devine caligraf la Biblioteca Imperială. Într-o conscripție din Bratislava, datată mai 1753, act privind situația lui militară, este notat : *„Moravus Gebitsensis Officialis in Bibliotheca Caesarea Viennensi“.* Ceea ce pare să ateste că Aron Herrlingen a rămas locuitor al Bratislavei. Totuși, artistul a trăit aproape continuu la Viena, unde a și creat majoritatea operelor sale.

„Hagada Gaster“ are aceiași legătură și aceiași învelitoare de protecție ca și exemplarul aflat în colecția Kaufmann. Caracterul literelor este același, însă ilustrațiile, unele dintre ele în culori, au o valoare artistică mai ridicată în manuscrisul din colecția dr. Gaster. Sînt realmente superbe desenele care însoțesc fragmentele *Ehad Mi Iodea, Had Gadia și Adir Hu,* o suită de ilustrații despre care se poate spune că sînt la înălțimea frumuseții cîntecelor Hagadei.

Unul din cei mai activi cercetători ai operei marelui caligraf și ilustrator, I. Rivkind, semnala într-un studiu publicat în anul 1963 existența a 17 exemplare artistice de manuscrise ale Hagadei executate de Aron Schreiber Herrlingen. De atunci a mai fost descoperit încă un manuscris de Hagada din seria Herrlingen, manuscris prezentat la o licitație de opere de artă la Londra, în toamna anului 1964. Din toate aceste 18 exemplare, cele mai multe se află în colecții particulare. Ceea ce se poate spune cu precizie este faptul că dintre toate exemplarele Hagadei scrise și ilustrate de Herrlingen, cunoscute pînă acum — căci nu e exclus să mai fie descoperite în viitor alte exemplare — „Hagada Gaster“ este una dintre cele mai frumos realizate din punct de vedere artistic.

știri

STUDIU

În editura IWO din Buenos Aires a apărut cel de-al doilea volum al studiului cercetătorului N. Shemen intitulat „Femeia în Biblie și Talmud". Lucrarea cuprinde 1300 de pagini și înfățișează locul femeii în societatea antică iudaică.

ÎN MEMORIAM

S-au împlinit 100 de ani de la nașterea profesorului Waldemar Hafkin, creatorul vaccinului antiholeric. Pentru a proba eficacitatea vaccinului, savantul, care lucra la Institutul Pasteur din Paris, și-a autoinoculat virusul holerei. Timp de cîțiva ani, profesorul Hafkin a lucrat în India, contribuind la stingerea epidemiei care pînă atunci decimase regiuni întregi din Bengal. Savantul, care s-a născut într-o familie tradițională evreiască, a fost și creatorul vaccinului împotriva ciumei bubonice, un alt flagel care bîntuia în trecut prin întinse regiuni ale globului.

MONOGRAFIE

O interesantă monografie despre literatura memoralistică scrisă de membri ai obștei evreiești din Statele Unite și Canada a fost publicată la New York. Lucrarea prezintă scrierile de acest gen apărute în ultimul secol în America de nord, în limbile engleză, idiș și ebraică. Însoțită de o bibliografie completă, această monografie reprezintă o utilă contribuție la reconstituirea atmosferei și evenimentelor trăite de obștea evreiască din S.U.A. și Canada în ultimii o sută de ani.

SIMPOZION

Un simpozion consacrat profetului Iermiahu s-a desfășurat la Ierusalim. Erudiți cercetători ai Bibliei au dezbătut multiple aspecte legate de viața și creația acestui mare spirit al antichității evreiești.

ISTORIE

O istorie a muzicii evreiești, redactată de Isaschar Pater, a apărut nu demult. Scrisă în limba idiș, lucrarea amplă, în trei volume, prezintă evoluția creației muzicale, principalii compozitori, precum și cele mai reprezentative compoziții.

OPERĂ

Pe scena operei din San Francisco a fost prezentată opera compozitorului Oscar Morawietz, „Mansarda", inspirată din „Jurnalul Annei Frank". Este cea de-a patra scenă lirică pe care e prezentată lucrarea lui Morawietz. Premiera mondială, a avut loc în toamna anului 1970, la Teatrul de operă din Toronto (Canada).

CHEMARE

Președintele Federației Comunităților Evreiești din Africa de sud, dl. Maurice Porter, a declarat că obștea sa se pronunță împotriva politicii de apartheid și a chemat pe coreligionari să militeze activ în acest sens. O moțiune pe această temă a fost trimisă de Federația comunităților evreiești parlamentului Republicii Sud-africane.

TRADUCERI

La Londra a apărut cel de-al doilea volum de poeme aparținînd lui David Rokeah, intitulat „Pămînt roșu". Poemele lui Rokeah sînt traduse în engleză de mai mulți traducători, printre care se numără personalități ale poeziei contemporane din Anglia.

BIOGRAFIE

La New York a apărut cea de-a doua ediție a biografiei rabinului Șneur Zalman, întemeietorul dinastiei hasidice Lubavici (Habad). În cele peste 600 de pagini ale lucrării, scrisă în limba engleză, autorul, Nissan Mindel, înfățișează viața și ideile acestui ilustru rabin care a trăit în urmă cu un secol și jumătate.

Prima ediție a cărții lui Mindel a apărut tot la New York, în anul 1968.

RECUNOȘTINȚĂ

Într-un cadru impresionant a avut loc la Haga ceremonia înmînării unor medalii unui număr de 14 olandezi care în anii ocupației naziste și-au primejduit viața salvînd de la deportare sute de concetățeni evrei.

MĂRTURIE

În editura Fapard din Paris a apărut traducerea în limba franceză a cărții lui Libero Accini despre lagărele de exterminare naziste. Cu o deosebită vigoare, autorul descrie condițiile atroce din lagărele morții, cruzimea comandanților și a paznicilor SS-iști.

Cartea este o mărturie a unor episoade trăite de Accini în anii holocaustului hitlerist.

CONFERINȚĂ

La Montreal s-a desfășurat o conferință consacrată limbii idiș cu participarea unor specialiști din toate comunitățile evreiești ale Canadei. A fost examinat stadiul actual al învățămîntului idiș și s-au făcut propuneri pentru dezvoltarea sa. Între altele, s-a stabilit ca în cadrul Congresului evreiesc canadian să ia ființă o secție pentru promovarea limbii și literaturii idiș.

CĂRȚI

Sub titlul „Zwischen Zeit und Ewigkeit" (Între timp și eternitate), a apărut în editura Kambert Schneider din Heidelberg un volum de povestiri hasidice ale lui Martin Buber.

Presa din Republica Federală Germania semnalează, de asemenea, apariția traducerii în limba germană a studiului filozofului englez Oliver Roy consacrat lui Martin Buber. Totodată, a apărut în germană o nouă ediție a romanului lui Martin Buber „Izvoare".

COMEMORARE

La Hamburg a avut loc comemorarea unor poeți uitați care au creat în limba germană în anii holocaustului. Printre aceștia a fost amintită Ilse Newer, care în anii războiului a fost soră la infirmeria copiilor de la lagărul nazist Teresienstadt. Caietele ei de poezii s-au păstrat ca prin minune, după ce autoarea, împreună cu copiii pe care-i îngrijea, a fost exterminată în camerele de gazare.

ALMANAH

„Bei Zich" (Acasă) este titlul almanahului idiș editat de Comitetul pentru cultură idiș din Israel. În acest almanah sînt publicate poeme, schițe și nuvele ale scriitorilor David Sfard, Kalman Segal, Slomo Roitman, L. Podriatchik, Rachel Boimvol, Ziame Telesin, Hirsch Oserovitch, Herș Smoliar, Iehoșua Latzman și alții. Almanahul se bucură de o excelentă prezentare grafică.

EXPOZIȚIE

La Los Angeles a fost organizată o expoziție de *ketuvot* (contracte evreiești de căsătorie), executate de artistul-caligraf David Moss. Exponatele vor constitui obiectul unei expoziții itinerante prin mai multe orașe ale Statelor Unite.

ISTORIE

Profesorul Israel Halperin, de la Universitatea ebraică, a publicat o carte despre istoria comunităților evreiești din răsăritul Europei. Autorul arată că începuturile acestor comunități se plasează în regiunea de nord-est a Mării Negre, unde a existat o obște evreiască timp de șase secole. De acolo, evreii s-au răspîndit spre răsărit, ajungînd în regatul hazarilor și mai departe. În secolul al XII-lea au apărut primele comunități în vestul Poloniei.

Bizuindu-se pe un mare număr de documente, autorul analizează structura social-economică a acestor comunități, viața lor spirituală etc.

INTERES

Publicația londoneză „Jewish People" scrie că în sînul comunității evreiești din Anglia se manifestă în ultima vreme un interes crescînd pentru valorile spirituale create în idiș. Este relevant faptul că numărul coreligionarilor din Anglia care învață la diferite cursuri comunitare limba idiș s-a dublat în ultimii ani. A sporit, de asemenea, participarea la serile de literatură idiș organizate la Londra, Edinburgh și Liverpool.

CALENDAR

Printre noile publicații apărute este și calendarul Keren Hayesod. Nu este numai o evidență a zilelor, ci o publicație artistică meritoasă. Fiecare pagină cuprinde reproducerea unei lucrări de artă, opera unui pictor evreu, împreună cu o scurtă biografie a acestuia, precum și citate din scrierile sfinte.

OBȘTE

Revista pariziană „Tribune Juive" publică o notă despre comunitățile evreiești din sud-estul Asiei. Din cuprinsul acestei note aflăm despre existența unei mici obști evreiești, de circa 50 de familii, la Bangkok, capitala Tailandei. Obștea aceasta are la dispoziție o sinagogă, iar pentru copii funcționează un curs de Talmud Tora. O obște relativ mai mare există la Singapore : 80 de familii. La sinagoga din oraș se oficiază zilnic. Alături de sfîntul lăcaș funcționează școala comunității.

ȘCOALĂ

La Montreal, în Canada, își desfășoară activitatea — intrînd actualmente în cel de-al 5-lea an de funcționare — școala „Maimonide" pentru educația religioasă a obștei sefarde din acest mare oraș. Cursurile sînt predate în limba franceză.

LUCRARE

La Copenhaga a apărut o nouă lucrare despre locurile sfinte pentru cele trei religii monoteiste — mozaismul, creștinismul și mahomedanismul. Sînt prezentate orașele, lăcașurile de rugăciune și monumentele mai importante din Țara sfîntă.

știri

IN MEMORIAM

Presa evreiască a marcat împlinirea a 15 ani de la moartea profesorului Iosef Klausner, care a deținut mulți ani catedra de istorie a Universității ebraice de la Ierusalim. Eruditul istoric și filozof a fost autorul mai multor scrieri, printre care o istorie a evreilor tradusă în numeroase limbi.

CONFERINȚĂ

Este în curs de pregătire cea de-a doua conferință anglo-americană a istoricilor evrei. Tema conferinței : migrațiunea populației evreiești în secolele XVIII și XIX. Istorici de pe cele două țărmuri ale Atlanticului vor prezenta referate și comunicări pe tema amintită.

PIESĂ

La Teatrul regal de dramă din Stokholm se prezintă, în reluare, spectacolul cu piesa „O pisică în ghetou" de Simon Wincelberg, adaptare după o nuvelă scrisă în idiș de Racmil Bryks. În această nuvelă, autorul — unul dintre supraviețuitorii ghetoului din Lodz — descrie suferințele victimelor samavolniciei naziste.

RABIN

Dl. Robert Silverman, absolvent al Universității de istorie din Leeds, a fost ales rabin al micii comunități evreiești din insula Caribde din Curaçao. Această obște este una dintre cele mai vechi de pe noul continent, avînd o istorie de peste trei secole.

UNIVERSITATE

Peste 5000 de studenți frecventează în acest an universitar cursurile universității religioase Bar Ilan din Israel.

CRONICĂ

Pictorul și graficianul Herman Fechenbach, renumit prin ilustrarea unor ediții germane ale Bibliei, lucrează în prezent la ilustrarea cronicii obștei evreiești din localitatea Bad Mergentheim-Republica Federală Germania. Comunitatea din acest oraș datează din secolul al XII-lea. Ea a fost distrusă în anul 1942, cînd ultimii evrei din oraș au fost deportați de naziști la Dachau.

א בן־שבעים פייערונג

ה׳ לעאָנידא מערלויב, אַן אָנגעזעענער בעל־בית פון דער בוקארעשטער קהילה, איז געוואָרן א בן־שבעים. מיט אָט דער געלעגנהייט האָט ער געגעבן א שלום־סעודה שבת פ׳ ויקהל־פקודי, אין כאָראל טעמפל, ביי וועלכער סע האָט זיך באַטייליקט דער רב הראשי ד״ר דוד משה רוזן שליט״א. סע האָבן זיך אויך באטייליקט מנהיגים פון דער קהילה און מתפללים פון אָט דעם מקום־קדוש.

דער רב הראשי שליט״א האָט געזאָגט דברי תורה אויף דער סדרה פון דער וואָך און האָט ווארעם באגריסט דעם בעל־היובל. סע האָבן אים אויך באגריסט: הרב י. מ. מאיר מארילוס שליט״א, דניאל סעגאל, פרעזידענט און מארטין בעלוש וויצעפרעזידענט פון דער בוקארעשטער יידישער קהילה.

אין דער יידישער וועלט

פּאָסט־מארקעס מיט יידישער טעמאַטיק

די דירעקציע פון דער האָלענדישער פּאָסט האָט אָנגעזאָגט, אז בקרוב וועט זי ארויסגעבן דריי פּאָסט־מארקעס לזכר פון אַניווערסירונגען. איינע פון זיי וועט זיין געווידמעט דאָס אַניווערסיר פון 300 יאָר זינט אויפבוי פון דער פּאָרטוגעזישער שיל, א מערקווירדיק ארכיטעקטאָנישע געביידע, דער הויפּט ספרדישער מקום־קדוש פון אַמסטערדאַם. די אנדערע צוויי מארקעס וועלן אָפּמערקן דאָס אַניווערסירן פון 700 יאָר זינט דער עקזיסטענץ פון אמסטערדאַם און 400 יאָר זינט גרינדן די אוניווערסיטעט פון ליידא.

די עסטרייכישע פּאָסט האָט אָנגעזאָגט דאָס ארויסגעבן א פּאָסט־מארקע מיטן פּאָרטרעט פון ארנאָלד שיינבערג. די מארקע וועט אָפּמערקן די אַניווערסירונג פון הונדערט יאָר זינט דער געבורט פונעם קאָמפּאָזיטאָר.

די געשיכטע פון יידישן וועלט־קאָנגרעס

פּראָפעסאָר אריה טארטאקקווער וועט אין גיכן אָנהויבן ארויסגעבן א געשיכטע פון יידישן וועלט־קאָנגרעס, וועלכער איז געגרינדעט געוואָרן אין גענף אין יאָר 1936, און וועמענס וואוינאָרט איז בעת דער מלחמה איבערגעפירט געוואָרן קיין ניו־יאָרק. דאָס ווערק וועט רעדאגירט ווערן אין פיר בענדער.

מאָלעריי אויף יידישע טעמעס

איוואָר ווייס, אן ענגלישער מאָלער, שטעלט פאָר אויף זיינע לייוונטן געמעלן וואָס זענען אינספּירירט געוואָרן פון תנך, ווי אויך פון דער סביבה פון חסידישער טראדיציע. אַן אויסשטעלונג פון ווייס׳ ארבעטן, וואָס זענען כולל כמעט 40 אייל־בילדער, זענען פּרעזענטירט געוואָרן אין קאָווענטרי און אין לאָנדאָן.

דער תנך אָפּגעשפּיגלט אין פּאָסט־מארקעס

אין פארלאג „כתב“ פון ניו־יאָרק איז דערשינען דאָס בוך פון אָרד מאַטעק „דער תנך אין פּאָסטמארקעס“. מאַטעק ווייזט אָן אז דער תנך איז איינע פון די אינספּירירמקורות פאר די צייכנער פון פּאָסטמארקעס אין פארשידענע לענדער איבער דער וועלט. יעדע איינע פון די 230 זייטן פונעם דערמאָנטן באנד איז געווידמעט איינער פון די מארקעס און דעם מקור פון תנך פון וועלכן זי איז אינספּירירט געוואָרן.

יודאאיסטיק אין מעקסיקאָ־סיטי

אין דער שטאָט מעקסיקאָ־סיטי איז געגרינדעט געוואָרן א צענטער צו שטודירן יודאאיסטיק. דאָ וועלן אָרגאניזירט ווערן קורסן פאר עברית, יידישע געשיכטע, ליטעראטור און רעליגיע.

א קאַטעדרע פאר יידישע לימודים פונקציאָנירט אויך אין דער ראַם פון דער אוניווערסיטעט פון דער הויפּטשטאָט פון מעקסיקאָ.

די יידישע קהילות אין ווייטן־מיזרח

די גרעסטע קהילה אויפן ווייטן־מיזרח געפינט זיך אין אויסטראַליע. זי ציילט 70.000 יידן. אנדערע קהילות פון אָט דער געאָגראַפישער געגנט: ניי־זעלאַנד — 4000 מיטגלידער; יאַפּאַן 600; אינדיע — 15.000; סינגאַפּור — 450; פּאַקיסטאַן — 250; האָנג־קאָנג — 200; טיילאַנד 600.

יידן און דער שאָך־שפּיל

דער אָפּקלאַנג און די השפּעה פון דעם פּיבערדיקן פארמעסט פון שאָך־שפּיל וואָס איז פּאָרגעקומען אין רייקיאַוויק צווישן באָבי פּישער און באָריס ספּאַסקי, האָט זיך אָפּגעשפּיגלט אויך אין דערשיינען פון א ריי ביכער וועגן שאָך־שפּיל און וועגן גרויסע שאָך־שפּילער. צווישן אָט די ביכער זענען באַמערקנסווערט צוויי, וואָס זענען נישט לאַנג דערשינען: „גרויסע שאָך־מייסטער“ פון האַראָלד שיינבערג, וואָס איז דערשינען אין פארלאג פון דייוויד פּוינטער פון ניו־יאָרק, און „נישט בלויז דער שאָך“ פון געראַלד אבראהאמס, וואָס איז אויך דערשינען אין אַמעריקאַנישן פארלאג. ביידע מחברים זענען שאָך־שפּילער, און זייערע ביכער נעמען אריין אין דאָס באַשרייבן פונעם שאָך־שפּיל אינטערעסאַנטע דאַטן וועגן די בארימטסטע שאָך־שפּילער. האַראָלד שיינבערג שטעלט פאָר די בעסטע שאָך־שפּילער פון די לעצטע דריי יאָרהונדערט, אונטערשטרייכנדיק אז צווישן זיי געפינען זיך א גרויסע צאָל יידן. געראַלד אבראהאמס ווידמעט איין קאַפּיטל פון דעם בוך דעם אָנזעעוודיקן יידישן טאלאַנט פארן שאָך־שפּיל. „ביז צו דער צווייטער וועלט־מלחמה — פארצייכנט דער מחבר מיט הומאָר — איז דער מצב געווען אַזעלכער, אז ביי א שאָך פארמעסט מיט צוועלף באַטייליקער האָט מען לייכט געקאָנט צונויפשטעלן א מנין“...

די יידישע קהילה פון קובא

אין קובא ציילט איצט די יידישע קהילה 2200 מיטגלידער. דאָס רוב לעבט אין דער הויפּטשטאָט פונעם לאַנד. אין האַוואַנע איז פאַראַן א הויז פון דער קהילה, וואָס איז אויפגעבויט געוואָרן אין יאָר 1952, וועלכע קאָנצענטרירט דאָס גאַנצע קהילה־לעבן. דאָרט פונקציאָנירט אויך א שול פון דער קהילה אין וועלכער מע לערנט אין שפּאַניש און עברית.

אַן אויסשטעלונג פון יידישע מלבושים

אין יידישן קונסט־מוזיי פון אמסטערדאַם איז דערעפנט געוואָרן אַן אינטערעסאַנטע אויסשטעלונג. עס האַנדלט זיך וועגן א רעטראָספּעקטיווע וועגן די טראַדיציאָנעלע יידישע מלבושים אין משך פון יאָרהונדערטער, אין פארשידענע עקן פון דער וועלט. העכער 130 געמעלן, גראַוואורן און צייכענונגען — טייל פון זיי זענען געחתמעט פון גרויסע קינסטלער — שטעלן פאָר דעם אויסזע פון פרויען און מענער וואָס האָבן געלעבט אין די קהילות פון איטאַליע, דייטשלאַנד, האָלאַנד, שפּאַניע, טערקיי, קאַוקאַז א״א. צווישן די אינטערעסאַנטע עקספּאָנאַטן געפינט זיך א גראַוואור פונעם יאָר 1790, וואָס שטעלט פאָר א גרופּע יידישע פישער פון ענגלאַנד.

א יידישע קהילה אין אַנדאָרא

אין אַנדאָרא, דאָס קליינע לענדל צווישן די גרענעצן פון פראַנקרייך און שפּאַניע, לעבן איצט אַן ערך 1000 יידן נישט לאַנג האָט מען אָנגעהויבן צו בויען דאָ א יידישע שיל.

אין דער יידישער קהילה פון באָליוויע

נאָר וואָס פארעפנטלעכטע דאַטן ווייזן אָן אז אין באָליוויע לעבן 3500 יידן. די קהילה פון באָליוויע איז די יונגסטע קהילה פון לאַטיין־אַמעריקע, זייענדיק געגרינדעט אין יאָר 1942.

מעסאזש

(סוף פון זייט 10)

אָט דערפאַר ווערט דער טיש ארום וועלכן מיר זיצן אין דעם דאָזיקן אָוונט אָנגערופן „סדר“, דאָס הייסט אָרדענונג; עס איז דער טיש וואָס איז מבשר די צייטן אין וועלכע סע וועט פארשווינדן דער תוהו־ובוהו, און אין וועלכער אַן אָרדענונג פון גערעכטיקייט און פרייהייט וועט הערשן אויף דער דאָזיקער ערד.

אָט דערפאַר ווערט די דאָזיקע נאַכט אָנגערופן ליל שמורים, די וואַך־נאַכט, ווייל מיר וואַכן כסדר, און די דאָזיקע נאַכט איז הייליק, ווייל זי איז דעם הקב״הס גופא, דער וואָס איז דער „שומר ישראל“. און מיר ד..רפן זיין די „שומרים הפקד לעירך“. מיר וואַכן אז די דערעבערטע פרייהייט, זאָל נישט אויסגעריסן ווערן פון קיין שום פרעה, מיר וואַכן אז דאָס וואָס עס איז געשען, די אַמאָליקע דראַמעס וואָס מיר האָבן איבערגעלעבט זאָל זיך שוין נישט איבערחזרן, מיר וואַכן אז מיר זאָלן שוין נישט זיין קיינעמס קנעכט.

אָט דערפאַר רעדט דער לעצטער פסוק פון דער הגדה פון דעם „ואתא הקב״ה ושחט למלאך המות“, וועגן הקב״ה, וועלכער וועט אומברענגען דעם מלאך המות. די הגדה, די געשיכטע פון אַן אומפארגלייכלעכע פיין פון א העלדישקייט, א יחיד במינו, פארשטאַרקט אונדזער אמונה אז דער „מלאך המות“ וועט שוין נישט פאָכען מיט זיינע שוואַרצע פליגל איבער דער גאַנצער מענטשהייט, אז אונדזערע איידלסטע אידעאַלן און די פון אַלע פעלקער וועלן פארווירקלעכט ווערן. און אַלע מענטשן, אַלע פעלקער וועלן פייערן דעם סדר, די סעודה פון לעבן.

געבענטשט זאָלט איר זיין, ליבע ברידער און שוועסטער, יידן מאמינים בתורת משה, וועלכע הייסט חרות — פרייהייט — אל תקרי חרות אלא חירות — געבענטשט זאָלט איר זיין אַלע וואָס איר לערנט די הייליקע אותיות מיט וועלכע עס איז צום ערשטן מאָל אָנגעשריבן געוואָרן די כראָניק פונעם קאַמף פאַר פרייהייט; געבענטשט זאָלט איר זיין אין אייער ארבעט, אין אייערע היימען, אין אייערע אידעאַלן און שטרעבונגען.

חג כשר ושמח!

ד״ר דוד משה רוזן

רב הראשי און פרעזידענט פון דער פעדעראַציע פון די יידישע קהילות פון דער סאָציאַליסטישער רעפּובליק רומעניע

שליאכן...

(סוף פון זייט 11)

מענטש אויפן באָק האָט געשמיסן די פערד, ער האָט זיי אונטערגעטריבן מיט געפּפעפּערטע ווערטלעך און מיט אַנדערע אויך לאַסטשענדיקע, מיטן קאָפּ און מיטן האַרץ איז ער דאָך געווען נעבן זיינע רייזנדיקע אין דער דראָשקע. אַזוי איז היינט, אַזוי וועט זיין מאָרגן — ווינטער און זומער און פרילינג און האַרבסט, יאָר נאָך יאָר אַזוי, יאָר נאָך יאָר... די קינדער זענען געוואַקסן, זענען געוואָרן מענטשן דערוואַקסענע. איינציקווייז זענען די אַלטיטשקע, זיינע קליענטן, אַוועק אויף יענער רייזע, פון וועלכער מע קערט זיך נישט צוריק, און ר׳ ליפּע, מיט דער גרויער באָרד. אַן איינגעהויקערטער, זיצט אויף דער קעלניע און טרייבט אונטער די פערד מיט אַן אָפּגעשוואַכט קול... די צייטן זענען שוין נישט געווען די זעלביקע, אויף די שליאכן האָבן זיך באַוויזן אַנדערע מין דראָשקעס, געטריבן פון „פערד־קראַפט“, די שטאָלענע אָדערן פון רעלסן האָבן דערגרייכט ביזן אריינגאַנג צום שטעטל, אָבער ער האָט פאַרגעזעצט טון זיין מלאכה... ביז אין איינעם א טאָג, ווען ער האָט אויך געדאַרפט מאַכן זיין לעצטן וועג.

שליאכן, שליאכן... די וועגן וואָס איר האָט אַדורכגעמאַכט אומאויסגערוט אייער גאַנץ לעבן, די וועגן וואָס זענען געווען אייער תכלית און דאָס לעבן גופא אויף דער דאָזיקער וועלט, אָט די שליאכן געדענקען אייך נאָך, אייך, איר באַשיידענע און ניצלעכע האָרעפּאַשניקעס פונעם אַמאָליקן שטעטל.

קהילה — מודעות

מצות און יין כשר לפסח

ווי יעדעס יאָר ווערט אויך הייאָר פאַרטיילט מצות, מצה־שמירה, מצה־מעל און וויין אויף ארבע־כוסות ביי די בוקארעשטער זעקס צענטערן און לויט דעם פּראָגראַם, וואָס איז פאַרעפנטלעכט אין די רומענישע זייטן פון אונדזער צייטשריפט.

אין דער זעלביקער צייט ווערן פאַרטיילט מצות און יין כשר לפסח אין אַלע קהילות איבערן לאַנד.

די שבת־הגדול — דרשה

שבת־הגדול, דעם 22טן מערץ אזייגער 10 וועט דער רב הראשי ד״ר דוד משה רוזן שליט״א האַלטן די שבת־הגדול־דרשה אין דער מלבים־שיל.

א „סדר“ פון תלמוד־תורה תלמידים

זונטיק, דעם 23טן מערץ, אזייגער 17, אין דער גרויסער שיל פון דער וואַסילעאַדאַמאַקע־גאַס, אין דער אָנוועזנהייט פון רב הראשי שליט״א און די אַנדערע מנהיגים פון דער פעדעראַציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע, וועט פאָרקומען אַן אָפּריכטן א סדר דורך די תלמוד־תורה תלמידים.

די בעלי־בתים ווערן פאַרבעטן זיך צו באַטייליקן.

כשר לפסח אין רעסטאָראַן

דאָס כשרע רעסטאָראַן פון דער בוקארעשטער קהילה, אין דער פּאָפּאַ סאָארעגאַס נומער 18, וועט אויך הייאָר פונקציאָנירן, וואו סע וועלן קאָנען עסן כשר לפסח גאַנץ יום־טוב, אָנהויבנדיק מיט ערב פּסח (26טער מערץ) ביזן 3טן אַפּריל, מיט אָדער אָן באַצאָלט, די וואָס וועלן זיך פאַרשרייבן פון פריער.

קאָלעקטיווע סדרים

סע וועלן אָרגאַניזירט ווערן סדרים, דעם 26טן און 27טן מערץ, ביי וועלכע סע וועלן זיך באַטייליקן די מנהיגים פון דער פעדעראַציע און פון דער בוקארעשטער קהילה, בראש מיטן בעל־מסדר, דער רב הראשי ד״ר דוד משה רוזן שליט״א.

זמן התפילה

ערב פּסח (26טער) מערץ וועט מען דאַווענען מנחה־מעריב אין אַלע בוקארעשטער שילן אזייגער 19.

די יום־טובדיקע דרשה

אין כאָראַל־טעמפּל וועט דער רב הראשי שליט״א האַלטן די יום־טובדיקע דרשה אזייגער 19.30.

דעם ערשטן טאָג יום־טוב, אָוונט (27טער מערץ) אזייגער 18, וועט דער רב הראשי שליט״א האַלטן א דרשה לכבוד יום־טוב אין שפּאַנישן־טעמפּל פון דער באַנו מאַראַטשינעאַנו־גאַס.

שמירה־מצות

בעלי־בתים וואָס ווילן עסן שמירה־מצות ווערן געבעטן אז זיי זאָלן זיך פאַרשרייבן אין די קהילות, וועמענס מיטגלידער זיי זענען.

כשר פלייש

אין צענטער פאַר כשר־פלייש פון בוקארעשט, סטיקלאַר־גאַס, וועט מען קאָנען באַקומען כשר־פלייש לפסח.

קאָלעקטיווער כשר לפסח

אין יאַס, דאָראָהאָי, באָטאָשאַן, באַקעאַו, גאַלאַץ, קלוזש, אָראַדעאַ, אַראַד, באַיא־מאַרע און טימישאָאַראַ וועלן פונקציאָנירן כשרע קאַנטינעס ביי די קהילות וואו מע וועט קאָנען עסן אַלע אַכט טעג פּסח.

צייטשריפט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

★ דערשיינט צוויי מאָל אין חודש   15.03.1975   בוקאַרעשט ★

מעסאַזש

פון רב הראשי ד״ר דוד משה רוזן שליט״א
לכבוד פסח תשל״ה

דער ,,הוציאנו מעבדות לחרות" הערט זיך נאָכאַמאָל ווי א פרייידיקע שאַלונג אין אונדזערע הימען. מיר מישן ווידער אויף די אוראַלטע פאַרגעלטע בלעטלער פון דער הגדה, וואָס דערציילן אונדז פון דעם יציאת מצרים וואָס ס׳איז געשען מיט פיר טויזנט יאָר צוריק, און מיר דריקן מיט זיי אויס אויך די אייבלעכע שטרעבונגען פון דער היינטצייטיקער וועלט. ארום דעם סדר-טיש, זענען מיר מספר די עפּאָפּייע, זינגען מיר א שירה חדשה, אונדזערע אַלטע הללם, שירים ותשבחות וואָס זענען תמיד ניי, ווייל נישט נאָר די באַפרייונג פון אמאָליקן מצרים, דערמאָנען מיר ביים סדר, נייערט אַלע אַלע נייערע באַפרייונגען וואָס די וועלט האָט דערגרייכט און קעמפט אויך ווייטער צו דערגרייכן.

אין די פייערונג פון יום-טוב פסח, פון דעם סדר-טיש, נוגע בלויז דעם נס מן השמים, די אַנטשיידנדיקע געשעעניש וואָס האָט זיך דעמאָלט געטראָפן מיט אונדזער פאָלק? טראַכטנדיק אויף אַזאַ אופן, וואָלט געהייסן אַז מיר זענען פונע אין דער פראַכט, אין דעם ריזיקן באַרייט פון די דאָזיקע פייערלעכע טעג.

פסח נייט איבער דעם נאַציאָנאַלן ראַם, שפּרייזט איבער דעם רעליגיעזן זין און סימאירט זיך אין דער בחינה פון ,,הללו את ד׳ כל גוים, שבחוהו כל האומים" ,,לויבט ג-ט אַלע פעלקער, גיט א שבח צו אים אַלע אומות" ווייל ער פאַרקערפּערט דעם ערשטן נצחון פון די ,,עבדים" קעגן די ,,פרעהס", פון די קנעכט קעגן זייערע אונטערדריקער.

נישט נאָר די יידישע קנעכט, נייערט אויך זייערע ברידער, די מיצרים, אַלע געפּייניקטע און דערנידעריקטע פון דער וועלט, דערוויסן זיך, אין דער דאָזיקער נאַכט, פון א גרויסן און אומבאַזיגבאַרן אמת: אַז די קייטן פון שקלאַפעריי קאָנען צעריסן ווערן. כדי די סאַטראַפּן זאָלן קאָנען באַהערשן מיט זייער בייטש דאָס גאַנצע פאָלק, גווייטיקן זיי זיך, די פרעהס, אין דער דיווערסיע, אין דער אייביקער אַנטיסעמיטישער דיווערסיע. זיי האָבן געהעצט צו שנאה, צו נגאָסיד, פאַרשפּרייט די גיפט פון רכילות און פאַרלוימדונג, געטראַכט צו אַלערליי כיטרעקייטן ,,הבה נתחכמה לו", זיך געקלונערט, אָבער ס׳איז זיי נישט געלונגען צו פאַרייניקן זייער איינן פאָלק ארום זייערע סלאָגאַנען פון שנאה און רציחה. נישט פון אונטן, פון צווישן די האָרעפּאַשנע רייען, נייערט פון אויבן פון די פרעהשע קאַבינעטן, קומט דער רוף צו פיזישער אָדער גייסטישער פאַרניכטונג. אין דער תורה געפונען מיר קיין איין פסוק נישט, וואָס זאָל אָנווייזן אויף עפּעס א שפּור פון א סכסוך צווישן די יידן און דעם פאָלק צווישן וועלכן זיי לעבן. דאָס דאָזיקע פאָלק איז געווען צוגלייך פאַרקנעכטעט, ווייל נאָר פון דעמאָלט איז געווען גילטיק דער כלל אַז ,,א פאָלק וואָס אונטערדריקט אַן אַנדער פאָלק קאָן גופא נישט זיין פריי". אין קעגנזאַץ, די קנעכט זענען געווען און געבליבן פאַרברידערט אָן אונטערשייד צו וועלכן שטאַם זיי האָבן געהערט, צי צו וועלכער געטלעכער קראַפט זיי האָבן זיך געבוקט; זיי האָבן געהאַט דעם זעלבן גורל, דעם זעלבן שונא און געליטן פון דעם זעלבן אומבדחמנותדיקן אונטערדריקער. עבודה קשה די שווערע אַרבעט, ,,וימררו את חייהם" האָט פאַרביטערט זייער לעבן. א דערנידערנדיקע אַרבעט אין וועלכער זיי האָבן נישט געזען קיין שום נוצן נישט פאַר זיך, נישט פאַר זייער פאָלק. דאָס איז דער מין אַרבעט פון א מענטשן צי פון א פאָלק וואָס איז אַראָפּגענידערט געוואָרן צו דער מדרגה פון שקלאַפעריי, וואָס אין איינגשפּאַנט אין יאָך פון דער אויסנוצונג. זיי האָבן נישט געבויט הייזער פאַר זייערע משפחות, נייערט ,,ערי מסכנות לפרעה", שפּייכלערשטעט פאַר פרעהן (שמות א. יא). זיי האָבן נישט געצאָלט קיין שטייערן כדי צו פאַרבעסערן דעם מצב פון זייער פאָלק, נייערט ,,וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם (דאָרט) מ׳האָט איבער זיי געשטעלט צינזהאַרן כדי זיי צו פאַרפּייניקן מיט דער לאַסטאַרבעט וואָס זיי האָבן געדאַרפט אויסשטיין.

,,בראש אשמורות זה הלילה". אין דער דאָזיקער וואַר-נאַכט איז די טיראַניי אומגעוואָרפן געוואָרן.

דער וועג פון דער מענטשהייט איז א פאַרויסגייענדיקער, ער קען נישט גיין אויף צוריק.

פון דעמאָלט אָן, האָבן מיר נישט פאַרגעסן דעם נצחון וואָס מיר האָבן אָפּגעהאַלטן אין דער דאָזיקער נאַכט, אפילו ווען אומצאָליקע זענען געווען די פרעהס וואָס האָבן זיך אַרויפגעוואָרפן אויף אונדז, פאַרשטעלנדיק זיך אין פאַרשידענע בגדים, באַנוצנדיק זיך מיט פאַרשידענע לאָזונגען, צי אָנווענדנדיק נייע כלי-זין פונעם אַרסענאַל פון אַנטיסעמיטישע פאַרלוימדונגען. פון דעמאָלט אָן, האָבן מיר געקעמפט, געבלוטיקט, זיך כסדר מקריב געווען אויף דעם מזבח פון מענטשלעכער פרייהייט.

פון דעמאָלט אָן, נישט נאָר איינמאָל אין יאָר, פסח, נייערט ימי חייך-הימים יעדן טאָג, כל ימי חייך-הלילות, יעדע נאַכט, העולם הזה און אונדזער טאָג-טעגלעכן לעבן, להביא לימות המשיח און אין לעבן פון אונדזער משיחישע אידעאַלן, איז דער געדאַנק פון פרייהייט געווען אונדזער עצם געדאַנק פון זיין.

(סוף אויף זייט 9)

דער רב הראשי שליט״א און די רבנית ד״ר רוזן
זענען אַרויסגעפאָרן קיין אויסלאַנד

דעם 9טן מערץ ד״י איז דער רב הראשי שליט״א און די רבנית ד״ר רוזן געפאָרן אין דער שווייץ, וואו דער רב הראשי שליט״א וועט זיך באַטייליקן אין דער זיצונג פונעם אַנפירונג-ראַט פונעם דזשוינט, כדי צו באַשטימען דעם בודזשעט פאַר דער סאָציאַלער הילף פאַרן יאָר 1975.

אויפן איטערנאַציאָנאַלן פלי-פעלד בוקאַרעשט-אָטאָפּען זענען געקומען באַגלייטן: דניאל סיגאַל, פּרעזידענט און מאַרטין בעלוש, וויצעפּרעזידענט פון דער בוקאַרעשטער קהילה; הרב י. מ. מאַרילוס שליט״א, גבאים פון שילן, אָנגעשטעלטע ביי דער פעדעראַציע און דער בוקאַרעשטער קהילה א״א.

הרב הראשי ד״ר דוד משה רוזן שליט״א איז אויסגעוויילט געוואָרן
דעפּוטירטער אין רומענישן פּאַרלאַמענט

אין די פּאַרלאַמענטס-וואַלן וואָס זענען פאָרגעקומען דעם 9טן מערץ ד״י איז דער רב הראשי ד״ר דוד משה רוזן שליט״א ווידער אויסגעוויילט געוואָרן דעפּוטירטער אין דער גרויסער נאַציאָנאַלער פאַרזאַמלונג (פּאַרלאַמענט).

*

פאַר די וואַלן האָט דער רב הראשי שליט״א געהאַט באַגעגענישן מיט די וויילער פונעם 5טן וואַלבאַצירק פון בוקאַרעשט, וואו ער האָט קאַנדידירט. דעם 3טן מערץ אין יונגט-זאַל פון דער טורטורעלע-גאַס איז פאָרגעקומען אַן עפנטלעכע פאַרזאַמלונג, אין וועלכער די בירגער האָבן זיך אַרויסגעזאָגט זייער פולשטענדיקע הסכמה צום פּראָגראַם, וואָס איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין מאַניפעסט פון דעם פראָנט פון סאָציאַליסטישער איינקייט, זייער אַנטשלאָסנקייט צו געבן זייער שטים פאַר די קאַנדידאַטן פונעם פראָנט.

פסחדיקס...

שבת הגדול

שבת פאַר פסח ווערט אָנגערופן ,,שבת הגדול", דער גרויסער שבת. אויף מערער אופנים האָט מען דערקלערט פאַר וואָס מע האָט אים געגעבן אָט דעם נאָמען. מיר דערמאָנען עטלעכע פון זיי:

1) ווען די בני ישראל זענען אַרויס פון מצרים, צען טאָג אין חודש ניסן, איז געווען אום שבת. אַזוי ווי אין דעם טאָג איז געגעבן געוואָרן דאָס ערשטע געבאָט פאַרן גאַנצן פאָלק ישראל, האָט מען עס אָנגערופן ,,שבת הגדול".

2) אָבער אין דעם דאָזיקן טאָג האָט מען געדאַרפט צוגרייטן דעם קרבן פסח, דורך וועלכן די יידן האָבן געדאַרפט באַווייזן אַז זיי גלייבן נישט אין יענעם אָפּגאָט צו וועלכן סע האָבן געדינט פרעה מיט זיינע אונטערטאַנען. און דאָך האָבן זיי נישט געהאַט צו ליידן גאָרנישט פון זיי, ווייל עס איז געשען א נס. צום זכר פון אָט דעם נס ווערט דער טאָג אָנגערופן ,,שבת הגדול".

3) אויב מע זעצט איבער די ווערטער ,,שבת הגדול", וואָרט-ווערטלעך הייסט ער ,,דער שבת פונעם גרויסן", דאָס הייסט פונעם נביא אליהו, וועמענס אָנקומען עס איז אָנגעזאָגט געוואָרן דורכן נביא מלאכי, וואָס מיר לייענען צו דער הפטורה: ,,הנה אנוכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה׳ הגדול והנורא". זעט, איך שיק צו אייך אליהו הנביא, איידער עס קומט דער טאָג פון גאָט, דער גרויסער און דער מוראדיקער (מלאכי ג—כג).

4) לויט אַן אַלטן מנהג האַלט דער רב אין דעם טאָג א דרשה, וואָס איז געוויינטלעך א לאַנגע. דערפאַר דאַכט זיך אויס דעם עולם, אַז דער טאָג איז גאָר א לאַנגער...

שבת חול-המועד פסח

אין אָט דעם שבת לייענט מען ביי קריאת התורה פונקט ווי ביי שבת חול-המועד פון סוכות, די פרשה ,,כי תשא", אין וועלכער משה רבנו בעט דעם אייבערשטן אַז ער זאָל אים מגלה זיין זיינע דרכים. פונעם ענטפער וואָס דער אייבערשטער גיט אים, קאָן מען פאַרשטיין אַז דער מענטש קאָן משיג זיין די סודות פון דער עקזיסטענץ. צום סוף פונעם שמועס, באַפעלט דער אייבערשטער פאַר משה רבנו, אַז ער זאָל צוגרייטן נייע לוחות מיט די עשרת הדברות, וואָס זאָלן איינגעהאַלטן ווערן צוזאַמען מיט די אַנדערע יום-טובים, וועגן וועלכע סע ווערט געזאָגט אין די ווייטערדיקע פסוקים.

דאָס קאַפּיטל ל״ז פון יחזקאל הנביא איז די הפטורה פון אָט דעם שבת. דאָס איז די נבואה פונעם ווידעראויפלעבן: ,,כה אמר ד׳ לעצמות האלה הנה אני מביא בכם רוח וחייתם". אַזוי האָט געזאָגט גאָט דער האַר צו די דאָזיקע ביינער: זעט, איך ברענג אַריין אין אייך אַן אָטעם, און איר וועט לעבעדיק ווערן. און דערנאָך ווערט געזאָגט: ,,הנה אני פותח את קברותיכם והעלתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל" (לז—יב). זע, איך עפן אייערע קברים, און וועל אייך מיין פאָלק אויפברענגען פון אייערע קברים. און אייך ברענגען אויף דער ערד פון ישראל.

שביעי של פסח

דעם זיבעטן טאָג פסח איז דער טאָג אין וועלכן עס איז געשען דער גרויסער נס, וואָס האָט מעגלעך געמאַכט אַז די יידן זאָלן קאָנען אַריבער איבערן ים און ניצול צו ווערן פון זייערע נאָכפאָלגער וואָס האָבן זיי געוואָלט אומברענגען. דערפאַר לייענט מען אין דעם טאָג שירת הים, אין וועלכער משה רבנו און דאָס גאַנצע פאָלק האָבן געזונגען א הימן פון לויבן צו זייער רעטער. דער וואונדערבאַרער לויב-געזאַנג דריקט אויס די געדאַנקען און געפילן, מיט וועלכע סע זענען געוואָרן באַגייסטערט די אָפּגעראַטעוועטע, און וואָס האָבן זיי אויסגעדריקט אַזוי וואונדערשיין, וואָס נאָר אין דער תורה הקדושה קאָן מען עס געפינען.

אָבער אויך די הפטורה אַנטהאַלט אויך א געזאַנג, אין וועלכן סע ווערן אויסגעדריקט איידלע געפילן, וואָס דוד המלך האָט געזונגען ווען ער איז ניצול געוואָרן פון זיינע נאָכפאָלגער. ,,וידבר דוד לה׳ את דברי השירה הזאת ביום הציל ה׳ אותו מכף אויביו" (שמואל ב, כב—א). און דוד האָט גערעדט צו גאָט די ווערטער פון דעם דאָזיקן געזאַנג, אין דעם טאָג וואָס גאָט האָט אים מציל געווען פון דער האַנט פון אַלע זיינע פיינט. דאָס געזאַנג פון דוד המלך, פונעם אומשטערבלעכן בעל-התהילים, איז אין א הויכער פּאָעטישער פאָרעם. דאָ דערמאָנט זיך אַז דעמאָלט ווען ער האָט זיך געפונען אין אַן עת צרה האָט ער תפילה געטאָן צו גאָט, וועלכער האָט זיך צוגעהערט צו זיין געבעט און האָט אים אָפּגעראַטעוועט פון זיינע שונאים דערפאַר איז ער אים דאַנקבאַר, און זאָגט אים צו אַז ער וועט זיך באַמיען זוכה צו זיין צו גאָטס גענאָד.

די הפטורה פאַרענדיקט זיך מיט די ווערטער: ,,על כן אודך ה׳ בגוים ולשמך אזמר". דערפאַר לויב איך דיך, גאָט, צווישן די פעלקער, און צו דיין נאָמען טו איך זינגען.

אחרון של פסח

דעם לעצטן טאָג פסח, איז מען זיך נוהג אַז נאָך תפילת שחרית, נאָך קריאת התורה, אין דער פרשה וואו סע רעדט זיך וועגן די יום-טובים, און פון דער הפטורה (ישעיה י׳), זאָגט מען יזכור, און מע דערמאָנט די נשמות פון דער משפחה. אין סופסטן טאָג יום-טוב פון פרילינג, וועלכער לעבט אונדז אויף, איינצייטיק מיט דער דערוואַכונג פון דער נאַטור, פאַרטרויערט אונדזער געמיט דאָס דערמאָנען פון די וואָס זענען אונדז ליב געווען און מיר האָבן זיי פאַרלוירן. אונדזער גאַנצער אָפּטימיזם פונעם יום-טוב אין וועלכן מיר לייענען שיר-השירים ווערט פאַרשאָסנט. און טראָץ דעם, האָט אונדזער יידישער לוח אַזוי פירגעזען אַז אויך אין אָט די דאָזיקע פריילעכע טעג זאָלן מיר נישט פאַרגעסן יענע וואָס זענען שוין נישט צווישן אונדז, און דווקא אין דער סאַמע יום-טובדיקייט זאָלן מיר זיי מזכיר זיין מיט א ,,יזכור".

דער נייער ראש-הקהל פון דער יידישער קהילה אין מאָסקווע

מיט דער געלעגנהייט פונעם יום-טוב פון פורים תשל״ה האָט דער רב הראשי ד״ר דוד משה רוזן שליט״א באַקומען א וואַרעמע באַגריסונג מצד דער מאָסקווער יידישער קהילה.

אין זעלביקן בריוו ווערט מודיע געווען אַז מע האָט אויסגעוויילט א נייעם ראש-הקהל אין אָט דער קהילה, דעם ה׳ מ. טאַנדייטניק (משה בן אפרים הכהן).

מיר שיקן איבער דעם ראש-הקהל פון דער מאָסקווער קהילה אונדזער ברידערלעכע אָנווינטשן, אַז ער זאָל האָבן הצלחה אין זיין הייליקער מיסיע.

שליאכן...

(פון דער סעריע: „יידן פון מיין געבוירן־שטעטל")

שליאכן, וועגן... די מאלדאווישע וועגן געדענקען אייך נאך, די בערג אויף וועלכע איר האט אזוי פיל מאל ארויפגעשטיגן עטעמענדיק שווער, שפאנענדיק נעבן די פארשוויצטע פערדלעך, זיי געדענקען אייך נאך; די דערפער פארנעפלטע פונעם ווייסן שטויב, דאכט זיך אז זיי ווארטן אייך, אז זיי זאלן אייך ווידער זען אדורכגיין... דארט, אויפן אומענדלעך שטילן פעלד וואו, ווי יעדער בשר־ודם, איר האט געפונען די אייביקע רו ביים סוף פון דער רייזע, וואלט איך געוואלט אז איר זאלט דערפארן אז אייער אדורכגיין אויף אט דער ערד איז נישט געווען אן ניצן, אז אייער מי ווערט נישט פארגעסן. די וועגן היטן נאך אויף אייער זכרון, און די זין, אייניקלעך און אוראייניקלעך, וועמען אייער מלאכה איז געווארן זייער פאמיליע־נאמען אויף רומעניש: קארוטשערו, קאטיוגארו, סורודזשיו — ווייסן זייער גוט אז זיי האבן זיך נישט מיט וואס צו שעמען מיט זייער אפשטאם. אדרבה.

היינט, ווען די טעכניק און די שנעלקייט האט פארקירצט דעם מרחק, ווען פלאנעטן וואס זענען געבויט געווארן פון די מענטשלעכע הענט קרייזן ארום אונדזער פלאנעט אין 60—70 מינוט, ווען מענטשן וועקן זיך אויף אין דער פרי אין זייער בעט, עסן דעם איבערבייסן אין אוויאן, דעם מיטאג א צוויי טויזנט קילאמעטער ווייט פון זייער היים, אויף דער נאכט געפינט זיך זייער בעט אין וועלכן זיי לייגן זיך, פונקט אויפן אנדערן עק וועלט, היינט קומט עס אן שווער צו פארשטיין, און בפרט צו שעצן, צו וואס האט געטויגט און צו וואס האט געניצט פאר די אינוואוינער פון די שטעטלעך די האָרעוואניע אייערע פון באלעגאלעס, דראשקארעס און קוטשערס מענטשן פון די וועגן.

אין יענע צייטן אן אוויאנען, אן אויטאמאבילן און אן באנען, זענט איר דאך געווען די איינציקע וואס האבן פארבונדן דאס שטעטל מיט דער ברייטער וועלט, דאס איינציקע מיטל פאר דער באוועגונג פון מענטשן און זאכן. די הויכע דראשקע מיטן צודעק צי דער הילצענער אומגעהויבלטער פשוטער וואגן, זענען דאך געווען דעמאלט מכשירים וואס האבן געניצט פארן פראגרעס פונקט ווי איר גופא, מיט אייער גע־פונטעטע רייד און מיט אייער שוויגן האט אים געדינט — פארשטייט זיך, אז איר זענט אפילו נישט געווען באוואוסטזיניק דערפון. ווייל נישט קיין הויכע אבסטראקטע אידעען און נישט דער ווילן צו אוואנטורעס האט אייך געטריבן אין וועג אריין, נאר דאס עלעמענטארע באדערפעניש צו פארדינען אויף חיונה, פאר אייער איבערגעלאדענעם הויזגעזינד. אבער דאס איז דער סוביעקטיווער אספעקט פון אייער עקזיסטענץ, וואס ענדערט מיט גארנישט דעם אנדערן, דעם אביעקטיוון.

אין אט יענע צייטן, שטילע און רואיקע, ווען דאס לעבן האט געראנען אין א גאר אנדערן ריטעם, ווען כמעט קיינער האט זיך נישט געאיילט און די מענטשן פלעגן זיך זייער זעלטן דערווייטערן פון זייער היים, פון זייער געבורטשטעטל, זענט איר תמיד געווען געאיילט, זענט איר תמיד געווען אויף די וועגן. נישט נאר די רו און די צייט וואס איז אזוי נויטיק אויף אריין צו קוקן אין א ספר האט אייך געפעלט, נאר אויך אפילו אויפן פשוטן דאווענען אויך אט דאס האט איר געמוזט אפכאפן אין דער גיך, ווייל איר האט געדארפט איינשפאנען די פערד, און צו מאל — פאר וואס זאלן מיר נישט זאגן אפן? — האט איר געדאווענט טאקע בעת איר האט געטון אט די אזוי ווייניק הייליקע ארבעטן, סע זענען געווען אין שטעטל אייניקע, וואס דאס אפטון אט די ביידע אזוי פארשידענע עבודות, האט זיי ארויסגעבראכט פון די כלים, אבער די אויפריכטיקע פארשטענדיקע מענטשן האבן אייך קיין מאל נישט פאראורטיילט. זיי האבן פארשטאנען אז דאס קומט נישט פון א גרינגשעצן די אמונה, נאר אדרבה, עס איז פארבליבן דער ענטפער פון רבי לוי־יצחק בערדישעווער, וואס ער האט געגעבן פאר אזא איינעם, וואס האט געוואלט ארויסווייזן זיין צו פרומקייט, און געקומען צו לויפן צום רבי כדי צו פארקלאגן אזא בעל־עגלה אז ער שמירט די אקסן פון דעם וואגן בעת ער דאווענט: „דו ווילסט זאגן, האט אים אויסגעבעסערט דער רבי מיט א ווייכער שטימע — אז ער דאווענט אויך דעמאלט ווען ער שמירט דעם וואגן..." אין אט דעם ענטפער ליגט דאך אזוי פיל חכמה, אזוי פיל טיפזין אין קאנען די נשמה פון אייער זיין, איר די מענטשן פון די שליאכן און פון דער אומאויפהערלעכער הארעוואניע, אז איך ווייס אליין נישט וואס מע וואלט נאך געקאנט צוגעבן.

ניין, אין אייער גאנצער עקזיסטענץ האט איר כמעט קיין מאל נישט געהאט קיין צייט אריינצוקוקן אין א ספר. ווינטער־זומער, אין סיי וועלכער צייט, האבן אייך געווארט די שליאכן, ברייט צעשפרייטע, די שליאכן האבן אייך גערופן און איר האט געוואוסט אז איר מוזט זיי פאלגן און ענטפערן אויף זייער רוף. די דראשקע מיט אירע אפגעניצט פרוזשינעס, מיטן געפלאצטן צודעק, דורך וועלכן סע האט זיך ליכט געמאכט א וועג דער קאלטער הארבסטיקער רעגן, איז תמיד געווען פול מיט פאסאזשירן, מענטשן וואס זענען געטריבן געווארן פון אומדערווארטער צרה, א דרינגענדיקע זאך, וואס האט זיי געטריבן צו רייזן אין יענע צייטן זענען צום רוב אזעלכע רייזעס געווען נאך ליב טרויעריקע פאפאלן — א קינד פון דער שטאט וואס איז שווער קראנק געווארן און די מוטער לויפט כדי אויף אים אכט צו געבן ביי זיין קראנקן בעט, א פארפלאנטערטער עסק ביי דעם טריבונאל, א שוועסטער וועמענס מאן איז אוועקגעשטארבן און זי איבערגעלאזט מיט א שטוב קינדער... צוזאמענגעדרענגט נעבעכדיק אין דער דראשקע, איבערגעשראקענע און פארזארגט פון דער אומגעריכטער רייזע, האבן די מענטשן זיך אראפגעריסן פונעם הארץ, זיפצענדיק און זוכנדיק א דערמוטיקנדיק ווארט. אין דער דאזיקער צייט זיצט אויף דער קעלניע געשלאגן פון די רעגנס, אין הארבסט, געשמיסן פון די שטורעמס, ווינטער, פארברענט פון דער זון זומער, דער אלטער ליפע און טרייבט אונטער די פערדלעך סיט זיין הייזעריקער שטימע... גיכער איר פוילע נבלות, שנעלער!... די שליאכן זענען געווען פארפלייצט מיט בלאטעס, די דראשקע האט זיך געשלעפט פארויס סקריפענדיק און הוידענדיק איבער די גריבער און שטיינער, זעלטן האט מען געהערט פון דער קעלניע קללות און חרמות, אבער דאס אלץ האט נישט געהאט קיין באדייטונג. וויכטיק איז געווען אז מע זאל א מאל אנקומען צום ציל, יעדער איינער מיט זיינע דאגות, מיט זיינע צרות און האפענונגען...

אין שטאט, איז דער אלטיטשקער ליפע תמיד צוגעפארן צו דער זעלביקער אכסניה, „צום האן", וואו ער האט געהאט זיין בעט, נעבן די באלעגאלעס פון די אנדערע שטעטלעך פון דער זייט מאלדאווע. גאנץ פרי, האט ער זיך צונויפגעאיילט צונויפזאמלען זיינע פאסאזשירן כדי צו מאכן דעם וועג אויף צוריק. די מענטשן פלעגן זיך בייטן אבער די דאגות פלעגן זיין כמעט די זעלביקע... א זון איז קראנק, א שוועסטער איז אן אלמנה. אן אלטער אומבאהאלפענער פאטער, די מענטשן האבן זיפצנדיק אויסגעהערט די טרויעריקע אבער אמתדיקע מעשיות, פון אויבן פון דער קעלניע, האט ר' ליפא אונטערגעשמיסן די פערדלעך וואס האבן זיך געשלעפט פויל. ער האט געשאלטן מיט טערע קללות — וועמען? די פערד, די בלאטע, די שליאכן, צי דאס ביטערע לעבן זיינס?...

טייל מאל זענען געווען אויך אנדערע רייזעס — גליקלעכע עלטערן זענען געפארן צו זייער טאכטערס חתונה. זיידעס זענען געפארן צו דער שטאט אריין צו א ברית אדער בר־מצוה פון אן איינקל. א, דעמאלט איז באמת כדאי געווען צו זען ר' ליפען. דעמאלט האט ער פארגעשטעלט אין זיין גאנצער פראכט מיט זיין באשיידענער מלאכה! די יארן, צענדליקער יארן אפגעלעבטע, האבן דאכט זיך געוועבט סודותדיקע פעדים אין אט דעם מענטש אויף דער קעלניע און — אויך זיי, די פערדלעך זיינע, זענען ארומגענומען געווארן פון דער שמחדיקער שטימונג...

צרות, דאגות, פריידן, האפענונגען... אלץ האט געהאט פלאץ אין דער ענגער דראשקע, וואס האט זיך געצויגן מאכנדיק א רעש, סקריפענדיק אויפן שליאך וואס האט פארבונדן דאס שטעטל מיט דער ברייטער וועלט. די דאגות די קליינע מענטשעלעך, וואס זענען געווען „קליענטן", צו וועלכע סע האבן זיך צוגעגעבן אייערע אייגענע דאגות, און זעלטן — אייערע אייגענע פריידן. די וועגן זענען געווען לאנג, די דראשקע איז געפארן שווערלעך, קוים געשלעפט דורך די מאגערע פערד, געהאדעוועטע מער מיט שטרוי ווי מיט האבער, און די מענטשן פארווײַלט שמועסנדיק, דערציילנדיק וועגן זייער שווער לעבן, וועגן זייערע צרות, וועלכע האבן זיי ארויסגעטריבן פון זייערע היימען, פון זייער טאג־טעגלעכע עסקים; אבער דער

וויקטאר רוסו

(סוף אויף זייט 9)

„א סינטעז פון חסידות"

אונטער אט דעם טיטל האבן מיר פארעפנטלעכט אין אונדזער „צייטשריפט" (נומער 303, 15טן יולי 1973) א רעצענזיע וועגן ערשטן באנד פון ר' שלמה זלמן שרגאיס ספר „בנתיבי חסידות איזביצא־ראדזין". אין אונדזער ארטיקל האבן מיר צווישן אנדערן געשריבן:

„...ווען איך זאל וועלן מאכן א קורצע דעפיניציע וועגן תוכן פון אט דעם ספר, וואלט איך געזאגט אז עס איז א וויסנשאפטלעכער סינטעז פון חסידות בכלל און פון ראדזינער חסידות בפרט.

איך האב אונטערגעשטראכן אז עס איז א וויסנשאפטלעכער סינטעז, ווייל יעדער מאמר, יעדער פרק פון ספר איז א שטודירטער, אן אנאליטישער פארשערישער, הן אויפן יסוד פון די דאקומענטן, די ספרים פון די אדמור"ס, הן אויפן יסוד פון זיין אייגענער דערפארונג, אלס ראדזינער חסיד, הן אויפן יסוד פון זיין אנאליטישן טאלאנט, מיט וועלכן ער איז בכוח מסביר צו זיין פילאזאפיש, מיטן חקירהדיקן חוש זיינעם, דעם מהות פונעם חסידות און זיין וויכטיקייט נישט נאר פארן רעליגיעזן קיום און המשך, נאר אויך פארן נאציאנאלן קיום פונעם יהדות.

דערפאר איז דאס ספר אן אריגינאל, א חידוש. הגם ביז היינט זענען דערשינען צענדליקער ספרים, נישט נאר מיט סיפורי חסידות, מיט רבנישע ביאגראפיעס, מיט רבישע דברי־תורה און — אפילו מיט ספרים וואס האבן געפארשט וויסנשאפטלעך דעם תוך פון חסידות.

יא, אבער יענע „וויסנשאפטלער" זענען געשטאנען מחוץ דעם חסידות און האבן ,אריינגעבליקט' אין רבישן הויף כדי צו דערזען דאס חסידות.

דאס מאל איז דער מחבר א היימישער. ער גופא איז א חסיד. ווער קען זיך אויסקאנען בעסער פון אים צו פארשן דאס חסידות, וואס איז אים נישט נאר נאענט צו זיין נשמה, נאר אויך ליב און טייער?"

אזוי האבן מיר געשריבן דעמאלט. איצט ווען מיר האבן באקומען אויך דעם צווייטן באנד פון דעם חשובן חיבור, האבן מיר געהאט די סאטיספאקציע וואס אונדזער אפשאצונג וואס מיר האבן אויבן ציטירט איז נישט נאר וואס זי איז א ריכטיקע, נאר זי איז נאך נישט גענוג דערשעצט געווארן.

ווען דער מחבר האט פארענדיקט דעם ערשטן באנד מיט די ווערטער: „תם ולא נשלם", אז עס סוף פונעם בוך אבער עס איז נאך נישט פארענדיקט, איז עס נישט געווען בלויז א מעטאפאר. היינט קאן מען זאגן מיטן פולן מויל: תם ונשלם. עס איז באמת פארענדיקט געווארן, ווייל דער צווייטער באנד האט דערגענצט דעם ערשטן חלק, אין וועלכן ער האט אויפגעקלערט דאס ספעציפישקייט פון חסידות ראדזין. דער באנד (372 זייטן) אנטהאלט א רייך מאטעריאל, וואס דרינגט אריין אין תוך פונעם ראדזין־איזביצער חסידות. און ווי געזאגט, אין חסידות בכלל. אין צווייטן חלק פירט אונדז דער מחבר אויף די וועגן פון חסידות און ער באלייכט אים מיט נייע ווערטפולע דאקומענטן און ארגומענטן.

מיר האבן פארעפנטלעכט (אויף דער העבראישער זייט פון אונדזער צייטשריפט) פראגמענטן פון די הויכע געדאנקען פון אט דעם חשובן ווערק, כדי אונדזערע לייענער זאלן אזוי ארום זיך באקענען כאטש מיט איין טראפן פונעם ים פון חסידות.

צום סוף פון זיין הקדמה צום צווייטן באנד, זאגט אן דער מחבר: „יהי רצון אז איך זאל זוכה זיין ארויסגעבן בקרוב דאס ספר „חסידות איזביצא־ראדזין במשנתו של רבי צדוק הכהן" זצ"ל.

מיר, פון אונדזער זייט, זאגן נאך אמן. און ווינטשן אים הצלחה.

בנימין זאב גאנז

איתן אריה

(סוף מעמוד 12)

הד"מ מאו"ח סי' תר"ח (ועי' בשל"ה"ק בריש הספר) וכבר כתבתי בזה במקומות שונים, ובדבר שלפנינו לא ראוי להאריך כי יביא לידי קטטות ומריבות ח"ו ובודאי יהיו מזידין, ואף דאמרינן בב"מ ל"ג עה"ג הגד לעמי שפעם שאף זדונות נחשבין לאנשים אלו כשגגות מ"מ יותר טוב שיהיו שוגגין ולא יזידו עוד.

הכותב בחפזון נמרץ מרוב הטרדות והנני ידידו.

דושו"ט הק' אברהם ארי' ליב ראזען האבד"ק הנ"ל

וכבד ביארתי פ' זה בדרשות, דהנה לכאורה לפי הגמ' בב"ס ל"נ: הפ' הגד לעמי פשעם רומז לת"ח שגגות נעשות להם כזדונות, ופרש"י שהי' להם לתת לב כטעמי משנתם כו' ועפ"ז ניחא שהנביא מעורר אותם שלא יתרשלו בתלמודם כדאמרינן התם בגמ' ממשנה אבות פ"ד הוה זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון אבל בסיפא דהאי קרא ולבית יעקב אתם דדריש שם אלו ע"ה שזדונות העשות להם כשגגות לכאורה קשה להבין א"כ למה יוכיחם הנביא, וכי כדי להודיעם שאף שלא הזידו לא יענשו רק כשוגגין, אין זו תוכחה, וע"ש הב' קושיה שהקשה המהרש"א ומה שתירץ שם. ולדידי נלפענ"ד לפרש עפמאז"ל בסוף יומא האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, האומר אחטא ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר וע"ש בגמ'. והנה כמה ע"ה כשעוברין עבירה מתנחמין בלבם שרק עכשיו הם עוברין מחמת אונס היצר או שאר אונסין אבל אח"כ יעשו תשובה ולא יוסיפו לעבור עוד, או שמתנחמין בזה שביוה"כ יחזרו בתשובה ויתכפרו. ועי"ז יעוררם הנביא ויגד לע"ה חטאתם כלו' שגיאתם לחשוב כי זה יועיל להם מפני שלא ידעו כי כבזה אין מספיקים בידם לעשות תשובה וגם אין יוה"כ מכפר ועי"ז תוכחה זו יזהרו ולא יעברו עוד ע"י טעות הנ"ל. ועפ"ז יש לפ' גם הפ' הוי מושכי העון בחבלי שוא שסומכים שיוה"כ יכפר עליהם או שבעתיד יעשו תשובה דהיינו אחטא ואשוב כו' וזה נקרא שוא כנ"ל, וכעבות ה' עגלה חטאה קאי על הת"ח שאלו החטאה כלו' בשוגג נחשב לו כעבות העגלה היינו מזיד ששגגת תלמוד עולה זדון כנ"ל. ונמצא לפי הנ"ל דאף שאמרו בע"ה שזדונות נעשות להם כשגגות, מ"מ מוטב להם שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידין דממ"נ אם יעברו במזיד ולא יחשבו לחזור בתשובה או שיוה"כ יכפר בודאי יענשו במזידים, ואם יסמכו על זה שיאמרו אחטא ואשוב כו' הלא אין מספיקין כו' ואין יוה"כ מכפר, ע"כ מוטב שיהיו שוגגים באמת.

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרה"ג ד"ר זאב גוטליב שליט"א האבד"ק גלזגוי (סקוטלנד).

לפרשת השבוע: צו

רש"י אין צו אלא לשון זירוז

פ' צו קורין ברוב השנים בשבת הגדול כי המצות הן רמז לכל המצוות כמו שבמצה הכל תלוי בזירוז במהירות שלא להחמיץ העיסה כן בכל המצוות צריך להזדרז שלא להחמיץ השעה ח"ו כמו שדרשו רז"ל ושמרתם את המצות, ולזה רומז רש"י ז"ל בתחלת הפרשה אין צו אלא ל' זירוז מיד ולדורות דב' סוגי מצוות יש שבין אדם לחברו שכרן משתלם בעוה"ז ג"כ והיינו מיד ושבין אדם למקום שכרן לעוה"ב והיינו לדורות, ושניהן צריכין זירוז. אכ"ש ביותר צריך הכ' לזרז במקום שיש חסרון כיס. ולפ' שרומז שצריך להזדרז יותר במצות שבין אדם למקום ששכרן הוא לעולם הבא שאז הוא חסרון כיס חסרון לגוף האדם הנקרא כיס לנשמה כי במצוות אלה היצר הרע משיב עליהן בפרט שאין רואין מתן שכרן בעוה"ז וע"כ צריכין להזדרז ביותר.

לשבת הגדול

נראה לתת עוד טעם לקראת שם זה לשבת שלפני הפסח ע"פ משכ' בזוה"ק עה"פ ליל שמורים, דנהיר האי לילא כיומא דתקופת תמוז ע"ש נמצא שהי' מאיר יום ארוך י"ד ניסן, ליל ט"ו ויום ט"ו. ל"ו שעות והנה ידוע מזוה"ק פ' יתרו עה"פ זכור את יום השבת שיום ש"ק משפיע לכל ששת ימי המעשה ע"ש וכידוע שהמשפיע לאחרים גדול לכה"פ כמו המושפע, וא"כ מסתבר שגם השבת שלפני יצ"מ הי' אריכתא של ל"ו שעות וע"כ נקרא שבת הגדול על שם נס זה.

מלוקט ומסודר ע"י בנו הרה"ג ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

כתב-עת

של היהדות הדתית הרומנית

★ ד' ניסן תשל"ה בוקרשט — מספר 341 — דו־שבועון ★

מנשר

הרב הראשי ליהודי רומניה
ד"ר דוד משה רוזן שליט"א
לכבוד חג הפסח תשל"ה

שירת חירות, על כל הד מעללי־הגבורה שבה בוקעת ועולה שוב מבתי ישראל. בסיפורי ההגדה העתיקה על יציאתנו משיעבוד לגאולה שמלפני 4000 שנים, משתקפות השאיפות הנעלות ביותר של תקופתנו אנו. המנגינות המסורתיות של ליל־הסדר מעלות על זכרוננו, מלבד שיחרורנו מעול השיעבוד המצרי שמכבר הימים, כל אותם מעשי ה־שיחרור שביצעה האנושות לאורך ההיסטורי־ה ואת אלה שעוד נלחמת לביצועם.

כלום הוגגים אנו בליל־הסדר הזה בק את הניסים והנפלאות שעשה לנו ה' בימים ההם? מאורע מכריע בחיי עמנו בלבד? וכי אין אנו מפחיתים, ע"י צימצום זה, את ערך משמעותו הכבירה של יום־טוב זה? כי חג הפסח חורג ממסגרתו הלאומית, מתחומו הדתי, ומשתלב בתחומה של האנושות כולה כהתגלמותו של הראשון שבנצחונות המרוכאים על משעבדיהם.

לא רק לעבדים העבריים בלבד, אלא גם לעמיתיהם המצריים, לכל עמלי־עולם וחלכאיו „נגלה רז חזות לילה", כולם נתבשרו בלילה הזה בבשורת האמת הניצחית, והיא: היכולת לנפץ את כבלי השיעבוד. כדי למשול בשבט־רשע ולהתאכזר על עמם עצמם, זקוקים היו כל מלכי פרעה למיניהם לדיברסיה, לאותה ה־דיברסיה הניצחית של האנטישמיות: הם הסיתו לרצח־עם, לאיבה, הטיפו השמצה ארסית וחרשו מזימות מסוג של „הבה נתחכמה לו", מבלי שיצליחו, באמת, לרתם לעגלתם עמוסת־השנאה והפשע אף לא המוני בני עמם עצמם. הקריאה להשמדה פיסית או רוחנית לא מלמטה, משורות העמלים, אלא מלמעלה, ממשרדי פרעה היא יצאה. אין בכל התנ"ך מקור ראוי לשמו כעדות לעקבות סכסוך כלשהו בין העברים לבין העם שבקרבו ישבו וחיו, נדכא אף הוא כמהם, וזאת בהתאם להנחה, מוסכמת ומקובלת מקדמת־דנא, ש"אינו יכול להיות הפשי אותו עם המדכא עם שני". אדרבה. העבדים חיו והמשיכו להיות בסימן האחווה, כי על אף השוני שבמוצאם ובאמונתם, שיתף את גורלם אותו אוייב אכזרי, אותו סבל ו"עבודה קשה" ש"מררה את חייהם", ששום סימן־ברכה לא ראו בה לא להם ולא לעמיהם, אותה עבודה בתנאים של ניצול, של הקמת „ערי מסכנות לפרעה" ולא להם ולמשפחותיהם; אותו מס ששילמו, לא לשם שיפור תנאי החיים של המוני העם, אלא „למען ענותו בסבלותם".

„כרע בל ומצבו באישון לילה", בלילה הזה כרע ונפל ללא־קום הממשל הרודני.

מסלולה של האנושות לא יידע רתיעה ונסיגה לאחור.

מני־אז לא הסחנו דעתנו מנצחוננו באותו לילה, לצרות מה „שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו", בצורות שונות ובסיסמאות שונות עד שימוש בנשק החדש של ההשמצה האנטישמית, עד ועד בכלל.

מני אז צעדנו תמיד בשורות הראשונות כל פעם שהופעלו צופרי־האזעקה למלחמות של שיחרור. מני אז, לא רק אחת לשנה, בחג הפסח, אלא בכל יום ויום, „ימי חייך־הימים", לילה־בלילה „כל ימי חייך — הלילות", בעולם הזה וגם „להביא לימות המשיח", רעיון החופש המשיחי היה לעצם מעצמנו ובשר מבשרנו.

מטעם זה, השולחן שאליו אנו מסובים בלילה הזה, נקרא „סדר", כלומר שולחן המבשר את בוא התקופה של „סדר", של חיסול התהו־ובוהו; תקופה של כינון סדר־הצדק והחופש עלי־אדמות. זהו גם הטעם, שליל־הסדר נקרא „ליל־שמורים", בו אנו עומדים על משמרת הקודש, שמירה קדושה זו שעל שמה נקרא הקב"ה עצמו, כביכול, „שומר ישראל". שומרים אנו, שהחירות שזכינו לה בל תיגזל ע"י איזשהו פרעה, שהעבר על כל מאורעותיו המעציבים לא עוד יוכל להישנות, שלא עוד נהיה למשועבדים לעולם.

ולכן מסתיימת ההגדה של פסח באותו חזון של „ואתא הקב"ה ושחט למלאך המוות", סיפור זה על דרך־היסורים שאין דומה לה, של שיר־מזמור לגבורה יחידה במינה, מחשל אותנו באמונתנו, ש"מלאך־המוות" לא עוד יפרוש את כנפיו השחורות מעל לאנושות, ששאיפותינו הנעלות ביותר ואלה של כל העמים תבאנה סוף־סוף לידי הגשמתן ועמי תבל מכל האמונות והדעות יחוגו כשהם מסובים יהדיו לשולחן הסדר, סדר חיים ושלום, פסח לעתיד.

וה' הטוב יברך אתכם, אחב"י, הרגולים בתורתנו הקדושה שנקראת „חירות", השוקדים על לימוד שפתנו הקדושה שבה נכתבו לראשונה קורות מלחמתנו לחופש, בשפע ברכות והצלחה בכל מעשי ידיכם לכם ולכל הנלווים אליכם ותזכו לראות בהגשמת שאיפותיכם.

בברכה המסורתית של חג כשר ושמח

ד"ר דוד משה רוזן
הרב הכולל ליהודות רומני־ה
ויו"ר וועד הקהילות הקדושות

וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ

איתן אריה

ליקוטים מעזבונו של הרב הגאון ר' אברהם ארי' רוזן זצ"ל

תשובה ע"ו

ב"ה עש"ק י' מ"א לסדר ואתחנן לפ"ק פאלטשן. כבוד ידידי מופלא והמופלג בתורה וביראה מוקיר ורחים רבנן מו"ה שמואל זאב ק"מ שו"ב בפאבריקוס מוינעשט שליט"א.

ע"ד אשר שאל במה שמעמידים טבלא בבהמ"ר על העמוד אשר לפני הש"ץ וכתוב עלי' שויתי ה' גו' ומצוירים בה אריות ושאר חיות ועופות וכדומה, אם נכון להתפלל לפני ציורים אלו, אפשר שמפני שכתוב שויתי גו' ע"כ אין חשש זה עכת"ד. הנה כבר האריך הב"י ביו"ד סי' קמ"א בשם כמה ראשונים דמ"ל לאמור משום שלא יהא נראה כמשתחוה להם והב"י חולק עליהם לדינא כמש"ש בשם כמה פוסקים וכ"פ שם בשו"ע ס"ו, ומ"מ כ' הט"ז דאין לצייר מטעם הנ"ל וע"ש בב"ל. דלכאורה נראה דוקא בכותל מזרח שמשתחוין שמה אבל ראוי למחוק מכל הדפנות שמציירין צורות דהא לפעמים הפתח בצד דרום או בצפון וכשיוצאין משתחוין לצד שכנגדו א"כ אסור להיות שם שום ציור וכל מי שבידו למחות ואינו מוחה עתיד ליתן את הדין עכת"ד.

ואף למקבילים שאינן חוששין לטעם זה מ"מ מקפידין לטעם אחר עמש"ש מד"מ משום דכשהם נגד פניו יסתכל בהם ולא יכוין בתפילתו לאביו שבשמים ע"ש בשם המרדכי פ' כל הצלמים וכ"כ בש"ע או"ח סי' צ' וע"ש בב"י בשם הרמב"ם שכ' שאנחנו רגילים להעצים עינינו בעת התפלה אם יקרה לנו להתפלל נגד ציורים, ועמ"ש הרמ"א לאסור אף בסידורים וכדומה שמתפללים בהם שיש בהם ציורים אלא תתבטל הכונה ע"ש, והש"ץ שאומר השמ"ע בקול רם בלי עצימת עינים בודאי נכון שלא יהיו לפניו ציורים למען לא יסתכל בהם והרי על' קריב תפלתו ותפלת כל המתפללים לפני אבינו שבשמים ומדוע נשים לו מכשול לבלבל כונתו ולפ"ז לא נכון ציורים בכל כתלים כי למה נגרע גם בשאר התפלות כשיושבים על הספסלים ומתחננים לשומע תפלה ובפרט בר"ה ויה"כ כשאו"א שופך לבו לפני קונו ואם הציורים שכנגד עיניהם מבלבלים הכונות שבלב בודאי לא נאה ולא יאה שיהיו ציורים כאלה שם ואף שיש שם שויתי ה' כו' אטו משום הא יפל פחד ה' על החזנים שבימינו עד שלא יראו את הציורים שכנגד עיניהם, ועשו"ת התח"ס היו"ד סי' קכ"ט לענין בהכנ"ס שעשו בחלונות זכוכית כצורתה מה כו' ושם בתוכו שם בן ד' אותיות ע"ש שמסיק כי מה מכוער הדבר ובפרט בצד מזרח שהכל משתחוים מולו בכניסתם לבהכנ"ס ומבטיח שכר גדול למי שיוכל לבטל ע"ש.

ומה טוב ומה נעים בבהכנ"ס ובהמ"ד של היראים בפולין שאין שם ציורים של חיות ועופות, אבל בשאר ארצות כבר הורגלו בזה בשנים האחרונות דלדעתם בהכנ"ס בבהמ"ד להנות ניתנו וכשבאים לתוכם להתפלל ימצאו שם מתן שכרם בצדם שיתענגו מראות עינם מהצירות כי רובם אינם בני תורה ואינם מבינים ההקפדה בזה ושבשתא כיון דעל על ולא תועיל להם שום מחאה ומוטב שיהיו שוגגים כו' (כבביצה ל) ובין בדאוריתא ובין בדרבנן אמרינן הכי כשברור לנו שלא ישמעו לנו כמ"ש התוס' בשבת נ"ה ובע"ז ד' ובב"ב ס' וכל הראשונים, חוץ מדבר המפורש בתורה כמ"ש הרא"ש בעהע"ט בביצה שם שום דבודאי מזיד הוא כמ"ש

(סוף בעמוד 11)

דברי תורה

מאת חכמי רומניה וגאוניה ז"ל

ליקט ועיבד הרב יצחק מאיר מארילוס

לשבת הגדול

גדולי ולומדי התורה מתלבטים להסביר למה נקרא שבת זה שבשבוע של חג הפסח „שבת הגדול". ארשה לי להביא גרגיר אחד מהנמצא בספר ייטב־פנים (לשבת הגדול אות ה') לפי מה שמובא במסכת נזיר (דף כ"ג): אמר רבי יוחנן מהו שכתוב „כי ישרים דרכי ד' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" (הושע י"ד—יוד). — משל לשני בני אדם שצלו את /קרבן/ פסחיהם. אחד אכלו לשם מצווה ואחד אכלו לשם אכילה גסה /לילה/. זה שאכלו לשם מצווה (עליו נאמר) „וצדיקים ילכו בם" וזה שאכלו לשם אכילה גסה (עליו נאמר) „ופושעים ילכו בם". אמר לו ריש לקיש לזה רשע אתה קורא? לו היה שלא קיים את המצווה מן המובחר, בכל זאת מצוות קרבן פסח שמר. מקשה בספר טורי־אבן, הלא זה לשונו של ריש לקיש במסכת פסחים (דף קי"ד). זאת אומרת (מסדר ולשון המשנה) דמצוות צריכות כוונה. היינו מי שמקיים מצווה צריך לכוון לשם אותה מצווה; ואם לא כיוון לא יצא חובתו, חובת המצווה. והאיך הגיב בכאן? לפי לשונו בכל אופן קיימת המצווה, רק לא מן המובחר. התוספת במסכת פסחים (דף ק"ז ע' ב') דברי המתחיל „שמא יבוא ל־מיכל" (לאכול) מתרץ, כי מצוות פסח הוא ענין בפני עצמו ואכילתו ענין בפני עצמו. האכילה אינה מעכבת קיום המצווה. האורח מישור במסכת נזיר מביא ראיה לדברי התוספת מלעון הש"ס „פסח מי הא קעביד" (מצוות פסח עשה) — ומאכילה אינו מזכיר, כי אינו מעיקר ומתנאי המצווה. פסח קיים דשחיטתו היתה לשמה, ובאם לא כיוון לשחוט לשם מצווה, לא עלתה לו, כי כן מבואר בתחילת מסכת זבחים במשנה „כל הזבחים ששחטן שלא לשמן כשרים — חוץ מן הפסח". בזה נראה לי לפרש הכתוב הנדרש במכילתא פרשת בא אות קכ"ה וירושלמי פסחים פרק יוד הלכה ה' (ומביא אותם בעל ההגדה) על שאלת אחד מן הבנים ששואל בלעג (שמות י"ב — כ"ו/כ"ז): והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת (של אכילת קרבן פסח) — לכם! מדגיש לכם, להביע בזה כוונתו כי דבר שיש בו הנאת הגוף, הנה להשיב לו, אף על פי שאני אוכל והיא הנאת הגוף, עם כל זה מגמתי וכוונתי ל־קיים מצוות בוראי מלבד שאין זה מדרך ענווה לגלות מצפוני הלב. אותו הבן השואל אינו הגון להשיג ולהבין את זאת. על כן מיעצת תורתנו הקדושה להשיב „ואמרתם זבח פסח". הזביחה בטח היתה לשם ד', כלומר האכילה לפי השגתך ודמיונך איך שתהיה זכה וצלולה, אי לא. על כל פנים הזביחה אינה הנאת הגוף ובוודאי היתה לשמה. וזה מוגלם בלשון הטור אורח חיים סימן ת"ל: ושאלום המצריים למה זה לכם והשיבו לשחטו לשם במצוות השם, עליו הדגישו לשחטו ולא הזכירו לאכלו בשם מצוות פסח. כי אולי לא כן, יהיה לבבם עמהם שלם מבלי להתערב הנאת הגוף. אבל שחיטה ודאית היא שתהיה רק לשם ד' כמו שהחליטו חכמינו ז"ל, שהפסח צריך שיהיה נשחט לשמו. זה לשון הרמב"ם פרק א' מהלכות פסולי המוקדשין (הלכה ואו): הקטן אינו שוחט קדשים, אף על פי שהגדול עומד אצלו, שהקדשים צריכין מחשבה והקטן אין לו מחשבה אפילו היתה מחשבתו ניכרת מתוך מע . ומבאר הלחם משנה שם ור ההלכה דבתחילת מסכת חולין על המשנה „דבחולין כשאחר עומד אצלו כשר". בש"ס הברור דהתנא סובר שאין צריכין כוונה לשחיטה (שחיטת חולין). מזה יש לדייק דבשחיטת קדשים צריכין כוונה. לא די אם אחר עומד אצלו, וביותר שחיטת קרבן פסח, דהוא קדשים קלים ששחיטתם בכל מקום, ואין להוכח על מחשבתו איך היא, ואינה ניכרת. אם כן, אין ספק שקטן פסול לשחטו, וידוע כי בהיות ישראל במצרים היה להם דין קטן כדמשמע מלשון הכתוב (שמות ואו—ז) „ולקחתי אתכם לי לעם..." ואז „וידעתם" — תגיעו לבחינת דעת. לפי זה בהשיבם לשוחטו לשם פסח, ובקיימם „ושחטו אותו כל קהל", מאיליו הגיעו למדרגה זו של „וידעתם דעת" ויצאו מבחינת קטן לבחינת גדול וזאת היה ביום השבת המצוין. על כן קוראים אותו שבת הגדול שבאו אז בני ישראל לבחינה זו להיות גדול. בזה יש להסביר מהו ההבטחה שהבטיח הקדוש ברוך הוא לאברהם: „ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" (בראשית (ט"ו—י"ד). וכי רכוש היה השאיפה ומשא נפש של אברהם אבינו? אלא חז"ל אמרו במסכת סנהדרין (דף צ"ב): כל אדם שיש בו דעת לסוף מתעשר, שנאמר, (משלי כ"ד—ד): „ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים". נמצא בהבטחה זו של רכוש, היינו שיתעשרו מרומזת הבטחת הדעת של „וידעתם". ש"י.

ר' יקותיאל
יודא טייטלבוים
האב"ד מאראמארעש סיגעט